

Siyasal Liderlikte Yeni Bir Model Önerisi: Recep Tayyip Erdoğan Örneği¹

A New Model Suggestion In Political Leadership: Case Of Recep Tayyip Erdoğan

Oğuz GÖKSU*

Öz

Çalışmada başta Max Weber'in liderlik tipolojileri olmak üzere modern liderlik tarzları incelenerek Recep Tayyip Erdoğan örneği üzerinden Türkiye'ye özel bir siyasal liderlik modeli geliştirmek amaçlanmaktadır. Çalışma Erdoğan'ın vatandaşlarla duygusal bağ kurduğu ön kabulünden hareket etmektedir. Çalışmanın sorunsalı: "Türkiye'deki siyasal kültüre bağlı olarak toplum nasıl bir siyasal liderlik modelini kendisine yakın bulmaktadır?" Çalışma, Erdoğan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan adayı olarak siyasette kendisini hissettirdiği 1994'ten başlayarak 16 Nisan 2017 Referandumuna kadar olan süreci kapsamaktadır. Erdoğan'ın siyasal hayatının devam etmesi ve yaşayan bir lider olması çalışmada karşılaşılan en büyük zorluktur. Araştırma farklı alanlardan uzmanlarla yapılan derinlemesine görüşmelerle gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Erdoğan'ın vatandaşlarla duygusal bağ kurduğu, toplumsal meşruiyetini ve seçmen sadakatini bu bağla sağladığı belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre, Türkiye'de geçerli olabilecek bir siyasal liderlik modelinin olmadığı, dönemin koşulları, toplumun beklentileri ve liderin niteliklerinin örtüşmesiyle halkın büyük çoğunluğundan onay alabilecek liderlik tarzlarının ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Çalışma neticesinde siyasal liderlikte 'Erdoğan tarzı liderlik' oluşturulmuştur. Erdoğan tarzı liderliği diğer liderlik tipolojilerinden ayıran unsurlar: Duygusal bağ, toplumsal meşruiyet, özdeşleşme, siyasal iletişim ve teşkilatçılıktır. Bu liderlik tarzında Erdoğan; Müslümanca yaşam tarzını kamusal alanda meşrulaştıran, muhafazakar-seküler barışmasını henüz sağlayamamış, siyasal iletişimi stratejik biçimde kullanan, liderliği kabul gören fakat, hoşgörü zafiyeti olan bir liderliği temsil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal liderlik, Recep Tayyip Erdoğan, duygusal bağ.

Abstract

This article aims to provide a political leadership model peculiar to Turkey via the specific case of Recep Tayyip Erdoğan by examining different leadership styles primarily through Max Weber's typology of leadership. The study is based on the premise that Erdoğan has an emotional bond with citizens. The question raised in this study is as follows: "What sort of a political leadership model would society bond with depending on the political culture in Turkey?" The study covers the period starting from 1994, when Erdoğan presented himself as a candidate for Mayor of Istanbul Metropolitan Municipality, to April 16, 2017 referendum. Erdoğan's political life and the fact that he is still alive is the biggest challenge in this study. In-depth interviews were conducted with the experts of the research as 'arbitrators'. The interviews used a semi-structured questionnaire. As a result of the research, it could be mentioned that Erdoğan has established an emotional bond with the citizens, through which is created the link between the social legitimacy and voter loyalty. According to the findings, there is no valid political leadership model in Turkey; however, getting approval from the public majority, various leadership styles have come into existence being subject to the conditions of the period, society's expectations and the qualities of the leader. As a result of the study, "Erdoğan style leadership" is formed in political leadership. The elements that distinguish Erdoğan style leadership typology from others are as follows: Emotional bonds, social legitimacy, identification, political communication and organizationalism. Erdoğan's leadership style represents the leader who is able to legitimize Muslim lifestyle in public yet still unable to achieve conservatism-secular peace, strategic in using political communication, accepted as a leader but has a weakness for tolerance.

Keywords: Political leadership, Recep Tayyip Erdoğan, emotional bond.

Giriş

Siyasal kültür, siyasal liderlik ve siyasal iletişim açısından ideolojilerin, fikirlerin ve eylemlerin aynılaştığı süreçte seçmenin oyunu kazanmak için liderin ya da partinin önce seçmenin zihnini sonra da duygularını kazanması gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de

¹ Bu çalışma, "Siyasal İktidar İnşasında Lider Olgusu: Lider Tipolojileri Bağlamında Recep Tayyip Erdoğan İncelemesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, oguzgoxsu@gmail.com

siyasal kültürün lider odaklı olduğu ve liderlerin siyaseti şekillendirdiği yaygın bir genel kabuldür ve liderlik bir sosyal bilim fenomenidir. Günümüzde artık liderlik çağı yaşandığı söylenebilir. Siyasal partilerin birbirine benzemeye başlaması, vaatlerin ve vizyonların aynılaşması, ideolojilerin silikleşmesi ve etkisini yetirmeye başlaması siyaset sahnesinde liderlerin öne çıkmasını sağlamıştır. Seçmenler geçmişte partilerle özdeşleşirken artık, seçmenler liderlerle özdeşleşmektedir. Almanya’da Angele Merkel, Rusya’da Vlademir Putin, Kuzey Kore’de Kim Jung-Un, Japonya’da Şinzo Abe, Kanada’da Justin Trudeau, ABD’de önce George W. Bush, arkasından Barack Obama, şimdi de Donald Trump, Hindistan’da Narendra Modi temsil ettikleri partilerin önüne geçmiş durumdadırlar ve bu ülkeler de uluslararası basında ve uluslararası ilişkilerde liderleriyle anılır hale gelmişlerdir.

Türkiye’nin siyasal geçmişine bakıldığında 1994’ten bugüne en etkili siyasal aktörlerden biri olarak gösterilebilecek Recep Tayyip Erdoğan’ın siyasal iletişim stratejilerini ve siyasal liderlik kodlarını ortaya koymak amaçlanmaktadır. Çalışmada, siyasal liderlik süreci tasvir edilerek, siyasal kültür dinamikleri ekseninde başta Max Weber’in liderlik tipolojileri olmak üzere farklı liderlik yaklaşımları çerçevesinde Recep Tayyip Erdoğan örneği üzerinde durulmaktadır. Türkiye’nin siyasal kültüründeki dinamikler bağlamında Erdoğan’ın hangi özelliklerinin bu dinamikleri temsil ettiği / etmediği tartışılmaktadır.

Siyasal liderlikte duygusal bağ konusunda Aristoteles, De Anima isimli eserinde duygudan, insan tecrübelerinin hareket prensibi olarak bahsetmektedir. Duygu sözcüğünün İngilizce’de ‘emotion’ kelimesiyle karşılanırken kökeni ise, Latince ‘movere’ dan gelmektedir. Başka bir ifadeyle ‘movere’ hareket etmek anlamına sahiptir. ‘Bağ’ sözcüğünün ikili bir anlamı vardır. Bağ, iki ya da daha fazla kişi arasındaki ilişkiyi anlatmaktadır. Otorite bağı, zayıflık ve güçlülük imgelerinden oluşmaktadır. Otorite bağı aynı zamanda iktidarın duygusal ifadesi olmakla birlikte diğer yandan bir sınırlamadır (Sennett, 2014, ss. 14-15).

Liderlik kuram ve yaklaşımları ağırlıklı olarak yönetim, işletme idareleri ve grup liderliği alanlarında kullanılmaktadır. Ancak bu çalışmada kuram ve yaklaşımlar siyasal liderlik açısından ele alınmakta ve değerlendirilmektedir. Liderlik kuramları ağırlıklı olarak işletmeler ve örgütler içinde kullanılmış ve bu gruplar üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmada siyasal liderliğin teorik çerçeve içinde ele alınması ve bu bağlamda Erdoğan’ın siyasal liderliğinin farklı boyutlarıyla konunun desteklenmesi çalışmanın salt bir biyografik çalışma olmasının önüne geçmiştir. Liderlik konusu yerli ve yabancı literatürde sıklıkla yer almasına karşın siyasal liderlik çok detaylı şekilde incelenmemiştir. Türkiye açısından konuya bakıldığında son 20 yıllık sürecin en önemli siyasal aktörlerinden olan Erdoğan’ın liderliği üzerinde kapsamlı araştırmalar yapılmamıştır. Erdoğan’ın retorığı ağırlıklı olarak söylem analizi çerçevesinde ele alınırken, seçim kampanyalarının incelendiği çalışmalar da AK Parti odaklı olarak gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda Erdoğan’ın siyasal liderliğini ele alan bütüncül bir araştırmaya ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bu çalışmanın siyasal liderlik konusundaki gediğin doldurulması açısından önem arz ettiği düşünülmektedir.

Diğer siyasal liderlikle ilgili çalışmaların metodolojisi incelendiğinde, araştırma kapsamında görüşmeler yapıldığı ve birincil ve ikincil kaynak olan kişilerle mülakatlar gerçekleştirildiği görülmüştür. Metin Heper’in danışmanlığında Yiğit tarafından Celal Bayar’ın siyasal liderliği hakkında yapılan araştırmada ve Komşuoğlu’nun Toktamış Ateş’in danışmanlığında yaptığı araştırmada da Süleyman Demirel’in yaşam öyküsü ve politik hayatı bire bir görüşmelerle incelenmiştir. Türkiye’deki akademik çalışmalara Mustafa Kemal Atatürk, Celal Bayar, Bülent Ecevit, Süleyman Demirel, Adnan Menderes ve Necmettin Erbakan konu olmuştur. Bu örneklerle bağlı olarak çalışmada görüşmelere ağırlık verilmiştir. Çalışmada Erdoğan’ın siyasal lider örneği olarak alınmasının nedenleri; Türkiye’nin 1994 ile 2017 arasındaki siyasal süreçlerinde en fazla yer alan, siyasetin dinamiklerinin belirlenmesinde rol oynayan ve Türkiye’nin yaşadığı kritik değişimlerde ve krizlerdeki en

etkili aktörlerden biri olmasının yanı sıra uluslararası basın da en fazla dikkat çektiği Türk politikacılarından biri olmasıdır. Diğer yandan modern demokrasilerde üst üste girdiği üç seçimde de oylarını artırarak tek başına iktidar olan partinin genel başkanı olması ve Cumhuriyet tarihinin çok partili siyasi tarihinde aralıksız en uzun süre başbakanlık yapan siyasal aktörü olması nedeniyle çalışmada lider örneği olarak Erdoğan tercih edilmiştir.

Siyasal Liderliğin Genel Çerçevesi

Liderlikle ilgili yaklaşımlar ve tanımlamalar toplumlar arasında ciddi farklılıklar içermektedir. Bu nedenle küresel bir liderlik tanımı yapabilmek mümkün gözükmemektedir. Liderlik konusundaki en önemli tartışmaların başında liderliğin doğuştan mı, yoksa sonradan mı kazanıldığı problem gelmektedir. Fiziksel yeterlilikler gibi konular doğuştan gelse de bilgi birikimi, tecrübe ve yaratıcılık gibi hususlar da sonradan kazanılmakta ve geliştirilmektedir (Araoz, 2011, s. 3; Yılmaz, 2002, s. 243). Lider, Türk Dil Kurumu'na göre önder, şef anlamına gelmektedir. Liderlik ise, önderlik yapan kişi olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2018).

Liderlik sözcüğü 'iyi liderlik' ile eş anlamlı kullanılmaktadır. Kötü liderlik davranışları yok sayılmaktadır. Geçmişte olduğu gibi 21. yüzyılda da liderlerin yaptığı en büyük yanlış, kötü ya da eksik liderlik pratiklerini yok saymaktır. Bu eylemleri göz ardı ederek iyi, başarılı lider konumunu sürdürme gayreti sonuçsuz kalacaktır. Kötü liderlikten en az liderin kendisi kadar onun kötü olan yandaşları da sorumludur (Kellerman, 2008, s. 13; Dağ ve Göktürk, 2014, s. 182)." Yapılan araştırmalar ve incelenen lider hikayeleri doğrultusunda beş kritik liderlik uygulaması olduğu görülmektedir. Bunlar (Kouzes ve Posner, 2014, s. 23): Örnek olmak, ortak bir vizyona ilham vermek, süreci zorlamak, insanları hareket geçirmek ve çalışma arkadaşlarını motive etmektir.

Siyaset, iktidar olmak amacıyla bu işe gönül vermiş kişiler tarafından yapılan ve bir ülkeyi yönetmeye aday olan kadrolarca yürütülen bir uzlaşma sanatıdır. Çünkü iktidar olmak amacıyla yapılan politikada bir sonraki seçimlerde tüm vatandaşlar siyasal liderler için potansiyel birer seçmendir. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de siyasal partiler ve siyasal hareketler liderleri ile anılmaktadır. Bu durumun Türkiye'deki örnekleri; Demokrat Parti-Adnan Menderes, Anavatan Partisi-Turgut Özal, Milliyetçi Hareket Partisi-Alparslan Türkeş, Demokratik Sol Parti-Bülent Ecevit, Adalet ve Kalkınma Partisi-Recep Tayyip Erdoğan'dır.

Siyasal Liderlik Yaklaşımları

Geçmişten bugüne kronolojik olarak siyasal liderlik teorileri ve görüşleri büyük oranda Niccolo Machiavelli, Max Weber, İbn Haldun ve David Easton'un görüşleri üzerinden tartışılmaktadır. Machiavelli'nin siyasal düşünce tarihine getirdiği en önemli yenilik 'gerçekçilik'tir. Machiavelli siyaseti ahlaktan ve dinden net bir şekilde ayrı tutmuş ve skolastik düşüncelerden uzaklaştırmıştır. İtalyan siyaset adamı, siyasal düşünceler tarihinde 'amaca ulaşmak için her araç meşrudur' fikri ile dünya çapında çok geniş bir bilinirliğe ulaşmıştır. Bu düşünce ahlaki açıdan sorunlu gibi gözükse de siyasal bakımdan bir gerçekliği ortaya koymaktadır. Güçlü bir lider, merhametli, insancıl, vefalı, doğru ve dindar bir insan olarak görünmelidir. Lider böyle bir insan değilse bile en azından bu niteliklere haizmiş gibi görünmeli ve davranmalıdır. Ancak gerektiği koşullarda bu özelliklerin tam aksini uygulayabilecek bir lider olarak ruhsal anlamda kendini hazırlaması gerekmektedir (Machiavelli, 2012).

İbn Haldun'a göre, liderin ortaya çıkması ve belli bir seviyeye gelmesi ve devam edebilmesi için adaletli olmak zorunluluktur. Liderlik düzeyinde liderlik konumuna ya da koltuğuna atanmak veya seçilmek liderliğin tamamlandığı anlamına gelmez, tam aksine seçilmek ya da atanmak liderlik için başlangıçtır. Bir siyasal liderin stratejik açıdan sahip

olması gereken en değerli özellik geleceği görmektir (Kağıtçıbaşı, 2006, s. 227; Közleme, 2013, s. 239; Gordon, 2013, s. 25; Yavaşgel, 2002, s. 384). İbn Haldun, siyasal sistemle ilgili önemli fikirler ortaya atmıştır. Bu fikirler İslam anlayışı içinde şekillenmiştir. Siyasal sistem üzerinde yapılan çalışmalarda İslam düşünürleri konuyu seçim, saltanat, adalet, veraset, biat, zulüm, istişare ve hilafet (imamet) olguları üzerinden yaklaşmıştır (Çiftçi ve Yılmaz, 2013, s. 85).

Gazali, siyaset ve adalet ilişkisinde liderin kesinlikle halkına zulmetmemesi gerektiğini savunmaktadır. Bunun aksini gerçekleştiren liderlerin mutlaka birgün yönetimi kaybedeceğine ve çok zor durumlarda kalacağına dikkat çekmektedir. Gazali'ye göre bir siyasal liderde bulunması gereken en hayati nitelik adaletli olmaktır. Toplumun ahlaki noktada ancak ve ancak dürüst bir yönetimle doğru şekilde yönetilebilir ve toplumdaki bozukluklar dürüst bir yönetim anlayışıyla düzelme yönünde eğilim gösterebilir (2004, s. 58-59).

Max Weber'in Liderlik Tipolojisi

Devletin mevcudiyetini sürdürebilmesi için olmazsa olmaz kural, egemenliği altında olan tebaanın tabi oldukları otoriteye uygun şekilde davranmaları başka bir ifadeyle itaat etmeleridir. Weber'e göre egemenliği meşrulaştıran içsel gerekçeler (meşru otorite tipleri) şunlardır: Geleneksel otorite, karizmatik otorite ve yasalara dayanan otorite. Meşru otoritenin üç saf türü vardır. Buradaki meşruluk iddiasının geçerliliği asıl olarak karşılıklı bağımlılık içindeki rasyonel temeller, geleneksel temeller ve karizmatik temeller üzerine kurulabilir (Weber, 2005, s. 41).

Weber otoriteyi meşru yollarla gücün uygulanması olarak tanımlamaktadır. Weber'in perspektifinden bu otorite tipleri, esas meşrulaştırma yolları ve egemenliğin içsel gerekçesi şeklinde ifade edilebilir (Çapcıoğlu, Şahin & Erdoğan, 2010, s. 55). Otorite sahibi güç, kendisinin meşruluğu noktasında bu durumun geniş kitleler tarafından kabul edilerek içselleştirilmesi konusunda bir inanç oluşturarak bu inancı geliştirmeye gayret gösterir (Weber, 2005, s. 36). Sosyolojik bakımdan otorite sisteminin meşruluğu, kendisine tabi olma, uyulma ihtimalinin olması ve bu durumla ilgili eylemin uygulanması biçiminde yorumlanabilmektedir. Bir otorite sisteminin meşruluğu, sadece mülkiyetin meşruluğuyla ilgili olarak net bir bağın olması sebebiyle dahi 'ideal' yaklaşımın da üzerinde bir değere sahiptir (Weber, 2005, ss. 36-38). Sennett (1992)'e göre otorite, gündelik hayatımızda somut bir olgu değil, kendisi için somut bir objenin katılımını sorgulayan bir yorumlama sürecidir (Çapcıoğlu, Şahin & Erdoğan, 2010, s. 54). Günümüzde otoritenin meşru görülmesi için demokratik mekanizma, kurum ve süreçler yoluyla iktidara gelmesi yeterlidir (Özev, 2011, s. 13).

Meşruiyet kavramı Latince 'yasal ilan etmek' anlamına gelen legitimare sözcüğünden gelmektedir. Genel anlamda meşruiyet, yasallık manasına gelmektedir. Bu bakımdan meşruiyet bir düzen oluşturmakta ve dolayısıyla iktidarı/gücü otoriteye dönüştürmektedir. Hükümetin meşruiyet durumu, halkın ona itaat etmesinden çok daha önemlidir. Weberyen anlamda meşruiyet, ona olan inanca bağlı olarak 'yönetme hakkı'na olan inanç ekseninde değerlendirilmektedir (Heywood, 2013, s. 278). Meşruiyet ve otorite konularındaki neredeyse tüm görüşler Weber'e gönderme yapmaktadır. Diğer taraftan Weber'in meşruiyete yaklaşımına çok sayıda düşünür septik şekilde baksa da bu konularda fikir beyan etmek için Weber'in tarzı, yaşanan değişiklikleri anlatma ve açıklayıcı kavramları ilk kez kullanması bakımından onu vazgeçilmez kılmaktadır (Özev, 2011, s. 16).

Yasal-Ussal Otorite (Liderlik)

Bu otorite tipi yasalara dayanmaktadır. İktidarın meşruiyeti, yasaların geçerliliğine ve rasyonel yasalara dayanan işlevsel yetkiye bağlıdır. Yasalarca konulmuş görevlerin yerine getirilmesi itaat esastır. Bu tür egemenlik, çağdaş devlet memurlarının ve siyasal güç sahiplerinin oluşturduğu egemenliktir. Otoriteye itaat eden kişi, bu davranışını o zümreye üye olması nedeniyle gerçekleştirmektedir. Birey yalnızca ‘kanuna’ uyar, kişiye değil. Bir topluluk üyeleri, otorite sahibi kişinin görüşlerine ve emirlerine uyarken o kişiye bir birey olarak itaat yükümlülüğü duymamakta, ancak kişilerden bağımsız olarak düzene uymakta olduklarını düşünmektedir (Weber, 2005, ss. 42-43).

Yasal-ussal otorite, yönetimi bürokrasi ile gerçekleştirmektedir. Yöneticiler toplumun hizmetkarı olarak görülmektedirler. Emir ve yetki sahibi kişiler, bu konumlarına yasalar vasıtasıyla getirilirler. Önemli konumlara atanan kişiler makamlara geçici olarak sahip olurlar. Akıl ve mantık çerçevesinde davrandıkları sürece kamuoyu nezdinde meşru sayılmaktadırlar. Yasal-ussal otoritede kişiler ve toplum liderden öte kurallara itaat etmektedirler (Akdur, 2017). Yasal-ussal otoritede meşruiyetin ana özelliği bilinenin aksine sürdürme değil, değişimdir. İtaat, birtakım dünyevi kişi/kişilere değil, belirli kurallardır. Amaca uygun düşmeyen normların tamamı meşruiyetini kaybeder. Meşruiyetin kaynağı, kutsal olana karşı özerkliği tedrici şekilde artan toplumdur (Özev, 2011, ss. 4-5).

Geleneksel Otorite (Liderlik)

Geçmişten gelen ve varlığı devam eden norm ve güçlerin kutsallığını ön plana çıkartarak meşruluk iddiasında bulunan ve kendisine inanılan egemenlik türüne geleneksel otorite denilmektedir. Güce sahip olan veya gücü yöneten kişi/kişiler bir ‘üst amir’ olmaktan öte, kişisel manada bir ‘efendi’ olarak değerlendirilmektedir. Geleneksel otoritede uyulan başka bir ifadeyle kabul edilen şey normlar değildir. Burada gelenekle birleşmiş güç durumunda olan veya o konum için geleneksel gerekçelerle gücü elinde bulunduran tarafından belirlenmiş olan bireydir. Bu şahsın talimatları iki yoldan meşrulaşmaktadır. Birincisi, kısmen belli sınırlar içinde geçerli görülen gelenekler yoluyla meşrulaşmaktadır. İkincisi, inanılan geleneklerin efendiye verdiği yetki çerçevesinde gerçekleştirdiği eylemler yoluyla meşrulaşmaktadır. Yeni getirilecek kurallar, ancak geleneksel hukuk tarafından geçerli görülürse meşrulaşmaktadır. Yasal bir yönetim inşa edilmesi ancak ve ancak geleneğe ilişkin belgelerle ve uygulamalarla mümkündür (Weber, 2005, s. 55-56).

Geleneksel otorite tipinde iktidar, yalnızca çok eski olması nedeniyle dahi doğal sayılmaktadır. Buna göre, iktidarın meşruiyeti, elde edilmiş yöntemi ve nasıl değişeceği geçmişteki uygulamalar tarafından belirlemektedir (Weber, 2005, s. 55; Çapcıoğlu, Şahin & Erdoğan, 2010, s. 55). Geleneklere kesin bağlılığın olduğu ve geleneklerin büyük saygı gördüğü, toplumsal yapının ve sistemin çok yavaş değiştiği toplumlarda ve kurumlarda görülmektedir. Bu otorite tipinde liderlik soydan veya miras yoluyla geçmekte ve liderliğe kutsallık atfedilmektedir. Lidere kutsallık ve bilgelik atfedildiği için topluluk içinde kanunlar değil, lidere itaat söz konusudur. Lider tamamen keyfidir ve kendi isteklerini yerine getirebilir. Liderin taleplerinin yerine getirilmesi için tek koşul, geleneklere ve inançlara uygun olmasıdır (Akdur, 2017).

Karizmatik Otorite (Liderlik)

Weber, ‘Bürokrasi ve Otorite’ adlı eserinde karizmayı “Bireysel olarak bir şahsı sıradan insanlardan ayıran ve onun doğaüstü, insanüstü ya da en azından bazı özel istisnai güçlere ya da niteliklere sahip sayılmasına yol açan belli bir nitelik” anlamında kullanmıştır. Bu nitelikler, ortalama insanların sahip olamadığı, fakat ilahi kökenleri olan ve rol model olabilen unsurlardır. Bir kişi bu niteliklere sahip olması durumuna göre lider addedilebilir.

Karizmatik otoritede en önemli nokta, kişinin ya da liderin bu güce maruz kalanlar ve destekçiler/taftarlar/üyeler tarafından gerçekte nasıl görüldüğüdür. Karizmatiklik niteliğinin emareleri liderde sürekli olarak gözükmelidir, aksi takdirde onu özel kılan güçlerin ve özelliklerin yıprandığı, yok olduğu düşüncesi akla gelmektedir. Eğer bu kişi belli aralıklarla başarı göstermez veya yönettiği insanlara fayda getirmiyorsa karizmatik güç anlamını yitirir ve yok olur. Karizmatik otoritenin ortaya çıkması için mevcut koşullardaki toplumsal ilişkiler duygusalıya dayalı olmalıdır (Weber, 2005, ss. 76, 79).

Karizmatik otorite, kahramanlığa, kutsallığa ve üstün becerilere sahip olduğu düşünülen lidere dayalı otoritedir. Karizmatik liderin ortaya çıkmasındaki en belirleyici unsurların başında toplumsal koşullar gelmektedir. Mevcut şart içinde toplumun içinde bulunduğu kriz şartları ve kaos sürecinde karizmatik lider doğrudan toplum tarafından oluşturulur (Akdur, 2017; Mencütekin, 2006, s. 56-57). Lider ile kitle arasında güçlü kimyevi bir bağ oluşmaktadır. Liderden kuşku duymak karizmanın doğasını bozmaktadır. Weber, en iyi lider tipi olarak karizmatik liderlik tipolojisini vurgulamaktadır. Weber, karizmatik liderliğin belli bir zaman zarfı içinde rutinleştiğini ve demokrasiye dönüştüğü görüşünü savunmaktadır (Özev, 2011, s. 6; Közleme, 2013, s. 239).

Karizmatik liderlik konusunda yapılan güncel çalışmalar Weber'in orijinal çalışmasındaki tasnifin dışına çıkarak yeni liderlik teorilerinin üretilmesini sağlamıştır (Wofford, 1999, s. 524). Weber'in otorite ve meşruiyet hakkındaki görüşleri ciddi eleştiriler almıştır. Weber burada meşru tahakküm ile etki arasında bir ilişki kurmamış, güce sahip olanlarla otoriteye boyun eğenler arasında şiddetin nasıl otoriteye evrilebileceği hakkında yeterli açıklama yapmamıştır. Weber, otorite tipolojisinde yönetenlerin tarafından konuya eğilmiş, yönetilenleri göz önüne almamıştır. Buna bağlı olarak liderin gayri meşru olabilme durumuyla ilgili pek fazla görüş bildirmemiştir. Merquior açısından bakılırsa Weber'in otorite görüşleri derinlikli bir sosyolojik yaklaşımdan uzaktır (Merquior, 1980, s. 131'den aktaran Özev, 2011, s. 9).

Modern Liderliğe Yönelik Farklı Bakış Açıları

Liderler, davranışlara göre yapılan sınıflandırmadaki liderlik tarzlarını buldukları şartlara göre ve ekip üyelerinin, çalışanların taleplerine göre düzenleyebilmekte ve işlevsel şekilde kullanabilmektedir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi bu liderlik tasnifleri ağırlıklı olarak işletme ve yönetim alanları için kullanılmaktadır. Bu liderlik tarzları şu şekildedir: Başarı Odaklı Liderlik; lider kendisini destekleyenleri ve takipçilerini yüksek seviyelere çekmeye çalışmakta ve bu yüksek seviyede kalmaları için çaba sarf etmektedir. Direktif Liderlik; lider, yönetim ve idarecilik çerçevesinde grup liderliği bakımından yüksek oranda direktif ve otoriter olmasına rağmen çalışma arkadaşlarına düşük seviyede destekleyici davranış göstermektedir. Katılımcı Liderlik; lider doğrudan takipçilerini ve ekip üyelerini kararlar ve eylemlerle ilgili katılımcı konumuna getirmektedir. Lider, çalışma arkadaşlarının görüşlerine değer vermekte ve onların fikirlerine göre kararları şekillendirmektedir. Destekleyici Liderlik; lider destekçileri ve takipçileri için kendisini daima ulaşılabilir bir kişi olarak konumlandırmaktadır. Lider ile üyeler ve destekçiler arasında kalın çizgiler olmadan dostane bir ilişki oluşturulmaktadır (Çelik, 2013).

Liderliğe yönelik farklı bakış açıları şöyledir: Hizmetkar Liderlik; bu yaklaşımda liderin öne çıkan niteliği doğrudan hizmet odaklı olmasıdır. Bir kişinin hizmet etme isteği ve arzusu taşıması o bireyi bu ideali gerçekleştirmek için liderlik yapma hevesine ulaştırabilmektedir. Dönüşümsel (Transformasyonel) Liderlik; yeni düşüncelerin hayata geçirilmesine fırsat verilmektedir. Lider bilginin paylaştıkça çoğaldığına inanır ve etkin bir şekilde bilgi araştırılmaktadır. Düşünsel açıdan özgür bir atmosfer oluşturularak takipçiler/destekçiler/üyeler düşünmeye ve daha iyiye sevk edilir. Dönüşümsel liderlikte 4

önemli faktör bulunmaktadır. Bunlar; idealize tesir, ilham (motivasyon), entelektüel teşvik ve bireyselleşmiş düşüncedir (Eraslan, 2006, s. 15). Transaksiyonel (İşlemsel) Liderlik; liderin destekçileri/takipçileri/ekip üyeleri karşılıklı olarak değerli olan şeyleri değiştirme yoluna gitmektedirler. Böylece kendi çıkarlarını da gerçekleştirmektedirler. İşlemsel liderliğin dönüşümsel liderlikten temel farkı lider, destekçileriyle doğrudan ilgilenmez, onların problemleri ve motivasyonları lider için ciddi bir durum değildir (Çelik, 2013, s. 231). Dini Liderlik; İslam inancında Hz. Muhammed, Allah'ın elçisi olarak kabul edilmektedir. Lao-tse Tao'nun Zerdüşt ise, Ahura-Mazda'nın sözcüsü olmuştur. Bu önemli kişiler karakteristik açıdan birbirlerinden farklı olsalar da hepsinin ortak paydası 'büyüklük' niteliğine sahip olmalarıdır Weber, dini otoriteyi kullanma gücüne sahip olan şahsiyetlerin bu kudreti karizma yoluyla kullandığının altını çizmektedir (Çapcıoğlu, Şahin ve Erdoğan, 2010, s. 67). Muhafazakar Liderlik; Muhafazakarlık, Batı tarihinde oldukça zengin bir felsefi hazinenin taşıyıcısı olan ciddi bir düşünce geleneğini, modern zamanların bir aktörü ve bunun yanında muhalif anlayışın kapsayıcı bir doktrini ve yaşadığımız tarih kesitinde iz bırakan bir siyasi ideolojiyi ifade etmektedir (Özipek, 2011, s. 15). Türkiye'de muhafazakarlığın Anglosakson modelinin, Edmund Burke'ün ortaya attığı 'muhafaza etmek için değişim' ilkesine ciddi ölçüde dayandığını söylemek olasıdır (Özbudun ve Hale, 2010, ss. 243-244). Muhafazakar yaklaşım, sürekliliğe, geleneğe ve tecrübe edilmiş eylemlere, durumlara, konumlara büyük değer vermektedirler. Siyaseten muhafazakarlar, Avrupa ölçeğinde politikaya ütopyik olarak değil, pragmatik açıdan bakmaktadır. Bu bağlamda Avrupa'daki muhafazakar liderler pragmatik liderler olarak değerlendirilebilir (Ergil, 1986, s. 271).

Amaç ve Yöntem

Amaç

Bu çalışma "Siyasal İktidar İnşasında Lider Olgusu: Lider Tipolojileri Bağlamında Recep Tayyip Erdoğan İncelemesi" adlı doktora tezinden üretilmiştir. Çalışmanın sorunsalı: "Türkiye'deki siyasal kültüre bağlı olarak toplum nasıl bir siyasal liderlik modelini kendisine yakın bulmaktadır?" Türkiye'ye özel farklı bir siyasal liderlik modeli ortaya koymak amaçlanmaktadır. Başta Max Weber'in liderlik tipolojileri olmak üzere farklı liderlik tarzları incelenerek Recep Tayyip Erdoğan örneği üzerinden Türkiye ölçeğinde bir siyasal liderlik modeli geliştirmek amaçlanmaktadır. Türkiye'de siyasal lider konusunu bütünüyle ele alan akademik çalışmaların ve kitapların sayısı son derece azdır. Yaşayan ve siyasal hayatı devam eden bir siyasal lideri her yönüyle ele alan, yalnızca bu lidere odaklanan bir çalışma olması nedeniyle bu çalışma önem arz etmektedir. Erdoğan'ın hem Batı dünyasında hem de Ortadoğu ülkelerinin önemli bir kısmında takip edilmesi ve onunla ilgili araştırmalara kaynaklık edeceğinin düşünülmesi çalışmayı özel bir konuma oturtmaktadır.

Çalışmada cevap aranan ana ve alt amaç soruları şunlardır: Ana amaç soruları,

1. Recep Tayyip Erdoğan seçmenle duygusal bağ kurabilmiş midir? Bu duygusal bağı ne şekilde tarif edebilirsiniz?
2. Türkiye'deki siyasal kültüre bağlı olarak toplum nasıl bir siyasal liderlik modelini kendisine yakın bulmaktadır?
3. Recep Tayyip Erdoğan'ın bir siyasal aktörden bir siyasal lidere dönüşmesini siyasal kültürle ilişkili olarak nasıl açıklayabilirsiniz?

Alt amaç soruları,

1. Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasal iletişim kodları nelerdir?

2. Seçmenlerin önemli bir kısmı çeşitli kırılmalar ve kriz dönemleri yaşanmasına rağmen Recep Tayyip Erdoğan'ı neden terk etmedi? Toplumun bir kısmında Erdoğan'a yönelik neden bir nefret/karşı duruş oluştu?
3. Recep Tayyip Erdoğan kişilik, liderlik ve iletişim özellikleri açısından nasıl bir izlenime sahiptir?
4. Recep Tayyip Erdoğan'ın meşruiyet kaynağı nedir/nelerdir? Erdoğan'ın genelde toplum üzerinde özelde ise, destekçileri üzerinde nasıl bir otoritesi vardır?
5. Recep Tayyip Erdoğan'ın günümüzdeki diğer liderlerden farkları nedir/nelerdir? Erdoğan kendisini siyasette nasıl konumlandırmaktadır?
6. Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasal hikayesinin en önemli dinamikleri nelerdir? Sizce Erdoğan'ın liderliğinde geçmişinin, ailesinin ve muhalefet kültürünün/liderlerinin ne gibi bir rolü vardır?
7. Toplumda farklı görüşlere sahip bireyler Recep Tayyip Erdoğan'a nasıl bir anlam yüklüyor? Sizce Erdoğan'ın vatandaşlarda nasıl bir imajı var?
8. Recep Tayyip Erdoğan uluslararası basında nasıl bir izlenime sahiptir?

Yöntem

Standartlaştırılmış (yarı yapılandırılmış) açık uçlu görüşmede her görüşülen kişiye veya uzmana aynı tarzda ve aynı sırada sorular sorulmaktadır. Bu yaklaşımla görüşülen bazı kişi ya da uzmanlardan daha fazla bazılarında daha az ve yüzeysel bilgi edinilmesine neden olabilecek 'görüşmeci öznelliği' azaltılmaktadır. Aynı soruların sistematik bir düzende tüm deneklere ya da uzmanlara aynı biçimde sorulması vasıtasıyla görüşmeci etkisini ve öznel yargılarını en düşük seviyeye indirmesi sebebiyle bu yaklaşım yoluyla ulaşılan verilerin karşılaştırılması ve analizi diğer görüşme türlerine daha kolay olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 112; Demir, 2009, s. 290).

Siyasal liderlik, siyasal kültür ve siyasal iletişim konularında uzman akademisyenlerle yapılan yüz yüze görüşmelerde farklı alanlardan uzmanların cevaplandırması için 11 açık uçlu soru belirlenmiştir. Ayrıca Erdoğan'ın benliğinin tanımlanması istenmiş, liderlik uygulamaları formunun doldurulması talep edilmiştir. Araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış soru formuna bağlı olarak farklı alanlardan uzmanlarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Objektif görüşlere ulaşabilmek için ele alınan kişinin yaşayan ve görev başında olan bir siyasal lider ve cumhurbaşkanı olması sebebiyle isteyen uzmanların isimleri gizli tutulmaktadır. Araştırmada objektiflik kriterini sağlamak amacıyla öncelikle mecliste temsil edilen tüm siyasal partilerin çeşitli milletvekillerine, telefon ve e-mail yoluyla ulaşılmıştır. Çalışmaya dahil edilen politikacılar, Erdoğan'la birebir çalışan ve onu tanıyan isimler arasından seçilmiştir. Burada Erdoğan'la birlikte çalışma kriteri göz önünde tutulmuştur. Uzman niteliğindeki akademisyenler belirlenirken çalışma alanları siyaset bilimi, kamu yönetimi, siyasal iletişim, siyasal liderlik ve siyasal kültür konuları olan bilim insanlarına gidilmiştir. Uzman niteliğindeki medya mensuplarının belirlenmesinde siyasetle doğrudan ilgilenen, Erdoğan'la geçmişte çalışmış ya da bugün çalışan isimlerin olmasına özen gösterilmiştir. İletişim profesyonellerinin ve STK temsilcilerinin belirlenmesinde siyasetle ilgili geçmişlerinin olmasına, aktif olarak politik konularda ve siyasal liderler hakkında görüş belirtmelerine dikkat edilmiştir. Belli biri ideolojik gruba angaje olan, bir siyasal partiye açık destek veren iletişim profesyonellerinin ve STK temsilcilerinin tercih edilmemesine dikkat edilmiştir.

Katılımcılara açık uçlu olmak üzere 3 ana ve 8 alt amaç sorusu yöneltmiştir. Sonrasında bir görüşme formu oluşturularak Erdoğan'ın benliğini 10 nitelikle tanımlamaları

istenmiştir. Ayrıca liderlik hikayelerinin incelenmesi sonucunda ortaya koyulan 5 liderlik uygulamasına Erdoğan açısından uzmanların ne derecede katıldıkları belirlenmiştir. Görüşmeler, 7 Temmuz 2017 - 14 Aralık 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşme sırasında uzmanların izniyle ses kaydı alınmış daha sonra yapılan görüşmeler deşifre edilerek yazıya aktarılmış, talep eden uzmanların görüşleri ve ses kayıtları kendilerine e-mail olarak gönderilmiştir. Görüşmeler sırasında ses kaydı alınırken eş zamanlı olarak notlar da tutulmuştur. Derinlemesine görüşmeler İstanbul, Ankara ve Gaziantep'te yapılmış ve ortalama bir saat sürmüştür.

Çalışma kapsamında toplamda 169 uzmana ve Erdoğan hakkında görüş bildirecek birincil kaynağa kişisel mailleri, telefonları, danışmanları, sekreterleri ve özel kalemleri yoluyla ulaşılmıştır. Bunlardan 102'si yaklaşık yedi ay cevap beklenilmesine karşın olumlu ya da olumsuz geri dönüş yapmamıştır. Uzmanların 32'si çeşitli sebeplerden dolayı çalışmaya katılamayacaklarını bildirmişlerdir. 35 uzman ise, çalışmaya katılmayı kabul etmiştir. Araştırmaya katılan 35 uzmanın %2,85 ile sesli telefon görüşmesi, %5,71 ile Skype görüşmesi yapılmıştır. Uzmanların %28,57'si ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Uzmanların %62,85'inden mail yoluyla yazılı cevap alınmıştır. Uzmanların %62,85'i akademisyen %11,42'si iletişim profesyoneli, %8,57'si gazeteci, %8,57'si kamuoyu araştırmacısı, %5,71'i aktif siyasetçi, %2,85'i sivil toplum kuruluşu temsilcisidir. Akademisyenlerin %72,73'ü iletişim, %27,27'si siyaset bilimi kökenli öğretim üyeleridir. Uzman isimleri araştırma safhasında kodlanarak verilmiştir.

Bulgular

Erdoğan'ın İzleniminin Tanımlanması

Uzmanların Erdoğan'ın benliği ve izlenimi hakkındaki görüşleri kategorilere ayrılmıştır. Aşağıda 35 uzmanın Erdoğan'ın benliği ve izlenimi hakkındaki görüşleri, kodlarla ifade edilmiştir. Bu kodlar araştırmanın ana amaç sorularına bağlı olarak kişilik özellikleri, liderlik özellikleri ve iletişim özellikleri olarak üç kategori altında toplanmıştır. Kodlamaların geçerliliğini sağlamak için siyasal liderlik alanından üç uzmanın onayı alınmıştır. Kodların yanında parantez içindeki sayılar o niteliklerin kaç kez tekrar edildiğini belirtmektedir.

“Recep Tayyip Erdoğan kişilik, liderlik ve iletişim özellikleri açısından nasıl bir izlenime sahiptir?” şeklindeki çalışmanın üçüncü ana amaç sorusu araştırma sonucunda şöyle karşılık bulmuştur:

Kişilik özellikleri

Kararlı (10), çalışkan (9), samimi (8), doğal (8), Müslüman (8), cesur (7), dindar (6), güçlü (6), ben merkezli (6), baba (5), sert karakterli (5), duygusal (3), özgüveni yüksek (3), güvenilir (3), öfkeli (3), dinamik (3), güzel giyinen (3), risk alabilen (2), azimli (2), hırslı bir kişilik (2), Kasımpaşalı (2), zengin (2), güvensiz (2), dürüst, sevecen, dost canlısı, agresif, sempatik, espirili, hoşgörüsüz, duyarlı, enerjik, hiperaktif, disiplinli, yalnız, tedirgin, gelenekselci, değişebilen, konuşmayı seven, kabadayı, nefret eden ve edilen, vurdumduymaz, saldırgan, Türk, Karadenizli, Rizeli, ailesini seven, uzun, yakışıklı, saray sahibi, tutarsız, ihtişamcı, bilgili, çatışmacı, yenilikçi, halkını seven, mücadeleci, hatırı sayılan, duygusal-şair.

Siyasal lider özellikleri

Siyasal lider (25), teşkilatçı (7), otoriter (6), zeki (6), cumhurbaşkanı (4), karizmatik (4), kutuplaştırıcı (4), pragmatist (4), toplumu iyi okuyan (4), siyasetçi (4), reis (3), populist (3), gözlemci (2), inatçı (2), yönetici (2), hizmetkar (2), ümit, ileri görüşlü, AK Parti, patron, insanları peşinden sürükleyebilen, toplumsal meşruiyete inanan, aldatılabilen lider, başarı, yönetim anlayışında dini motivasyonu baskın, taktisyen, anti-milliyetçi, oyuncu, toplumda

kredisi olan, cumhuriyetin sağladığı imkanlarla yetişen yeni kuşak siyaset adamı, liberal kapitalizmden ahbab çavuş kapitalizmine dönüşen söylemin siyasetçisi, liberal demokrasiden illiberal demokrasiye yönelen siyaset adamı, aidiyetçi, serbest piyasacı, alternatifsiz, dışlanan, bop eş başkanı, büyücü, eleştiriye açık olmayan, anti-Atatürkçü, itidalli değil, adaletsiz, çoğulcu değil, kurnaz, dava sahibi, anti-empyralist, siyaset insanı.

İletişim özellikleri

Hitabeti güçlü (9), dünyaya açık (2), toplulukla iyi iletişim kurabilen, sert söylem, basın özgürlüğünü kısıtlayan, uzlaşmaz, halk dili kullanan, vefayı politik argümana dönüştüren, etkileyici, siyasetle dini birlikte kullanan, karşıtını tanımlayan, karşıtlığını ifade edebilen, travmaları seslendiren, muhalifi ötekileştiren, kitlesinin içinden gelen, halkla bütünleşmiş, halktan biri, proaktif, net, açık, sözünü sakınmayan, aklına geleni söyleyen.

Uzmanların Erdoğan hakkındaki izlenimleri son derece değişkendir. Uzmanların büyük bölümü Erdoğan'ı kişilik olarak ve siyaseten kararlı, çalışkan ve cesur bir lider olarak görmektedir. İletişim özellikleri açısından Erdoğan'ın güçlü retorisi genel kabul gören niteliğindedir. Bunun yanı sıra halkın dilini kullanabilmesi Erdoğan'ı diğer liderlerden ayıran özelliği olarak görülmektedir. Erdoğan'ın liderlik ehliyeti izlenimi uzmanlar tarafından %91 oranında onaylanmaktadır.

Liderlik Uygulamaları ve Nitelikleri Bağlamında Erdoğan'ın Değerlendirilmesi

Yapılan araştırmalar ve incelenen lider hikayeleri doğrultusunda beş kritik liderlik uygulaması olduğu görülmektedir. Bunlar; örnek olmak, ortak bir vizyona ilham vermek, süreci zorlamak, insanları harekete geçirmek ve çalışma arkadaşlarını motive etmektir (Kouzes & Posner, 2014). Bu liderlik uygulamalarına Erdoğan'ın liderliği açısından uzman görüşleri beşli Likert tipi soru ölçeğine bağlı olarak alınmıştır. Derinlemesine görüşme yapılan 35 uzmanın 34'ü aşağıdaki formu doldurmuştur. "Erdoğan bu liderlik uygulamalarından hangilerini gerçekleştirebilmektedir?" sorusu uzmanlara yöneltilmiştir.

Tablo 1: Erdoğan'ın liderlik uygulamalarına sahip olma durumu

	Kesinlikle katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
Örnek olmak	2	5.88	3	8.82	4	11.76	13	38.23	12	35.30
Ortak bir vizyona ilham vermek	2	5.88	1	2.95	2	5.88	14	41.17	15	44.11
Süreci zorlamak			1	2.95	4	11.76	5	14.70	24	70.58
İnsanları harekete geçirmek					1	2.95	11	32.35	22	64.70
Çalışma arkadaşlarını motive etmek			2	5.88	1	2.95	10	29.41	21	61.76

Uzmanlar, liderlik uygulamaları açısından Erdoğan'ın 'örnek olmak' kriteri konusunda farklı görüşler beyan etmiştir. Erdoğan'ın davranışları ile hitap ettiği cenahın büyük bir kısmında rol model olmayı başarmıştır. Erdoğan'ın iş takipçiliği, yapılacak faaliyetleri son noktasına kadar takip etmesi ve denetlemesi toplumun büyük kısmının

beğenisini çekmektedir. Diğer taraftan Erdoğan'ın toplumu farklı kesimleri için de bazı dönemlerde negatif bir örnek olduğu belirtilmektedir.

Ortak bir vizyona ilham vermek uygulamasında uzmanlar, Erdoğan'ın ortak bir vizyona ilham verdiğini vurgulamaktadır. Erdoğan'ın gösterdiği ortak hedef 2023 vizyonu olarak değerlendirilebilir. Bu kapsamda planlanan dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasına girme, muasır medeniyetler seviyesinin üzerinde çıkma, 'Kanal İstanbul' projesi ve İstanbul'a 3. Havalimanı yapılması hedefleri somut örnekler olarak gösterilebilir. Erdoğan'ın ortak bir vizyonun kurucusu olmadığını düşünen uzmanlar da bulunmaktadır.

Süreci zorlamak uygulamasında, Erdoğan'ın süreci zorlayan bir lider olduğu belirtilmiştir. Siyasal icraatlerin sonlandırılması açısından Erdoğan, çok sayıda işi kendisi bizzat takip etmekte ve faaliyetlerin söz verilen tarihlerde bitirilerek halkın hizmetine sunulması için hem kendi ekibini hem de faaliyetleri üstlenen şirketlere ve çalışma gruplarına yönelik telkinlerde bulunmaktadır.

İnsanların harekete geçirilmesi uygulamasında uzmanlar, Erdoğan'ın kitleleri harekete geçirebildiğini vurgulamıştır. Erdoğan'ın parti teşkilatı içinde sürekli olarak yenileme ve değişim gerçekleştirmektedir. Hem teşkilatının hem de kendisini destekleyen vatandaşların güvenini kazanmaya gayret etmiştir. Çalışma arkadaşlarını motive etme uygulamasında Erdoğan'ın çalışma arkadaşlarını motive edebildiğinin altı güçlü şekilde çizilmiştir. Erdoğan'ın arkadaşlarını ve ekibini öne çıkardığını zaman zaman görülmektedir.

Liderlik özellikleri bağlamında Erdoğan'ın en önemli özelliği cesur olmasıdır. Siyasal liderlik nitelikleri bakımından Erdoğan'ın liderlik ehliyetine sahip olduğu görüşü en baskın ikinci kanaattir. Erdoğan'ın farklı liderlik hikayeleri hakkında bilgi sahibi olmasının gerekliliği ve bu hikayelerden kendisine dersler çıkarması noktasında başarısız olarak görülmektedir. Siyasal liderlik bağlamında Erdoğan'ın en zayıf olduğunu nokta büyük oranda hoşgörüsüz bir lider izlenimi oluşturmaktadır.

Derinlemesine Görüşmelerde Elde Edilen Veriler ve Erdoğan'ın Siyasal Liderliğinin Analizi ve Yorumlanması

Ana Amaç Soruları

1. Recep Tayyip Erdoğan seçmenle duygusal bağ kurabilmiş midir? Bu duygusal bağı ne şekilde tarif edebilirsiniz?

Uzman K: "Duygusal bağ kurduğu kesin. Ancak şu anda eriştiği noktada belki bu duygusal bağ bir kısım seçmenle sıcak (pozitif) bir kısım seçmenle tam aksi istikamette (soğuk) bir duygusal bağıdır. Kendisi kiminde sevgi, kiminde sevmeme, kızgınlık duyguları uyandırıyor. Dolayısıyla bu bağ iki yönlü bir duygusal bağıdır. Artı ve eksi yönü olan bir duygusal bağıdır."

Uzman V: "Sayın Cumhurbaşkanı'nın seçmenle çok sıkı bir duygusal bağı vardır. Bu bağ, Seymour Martin Lipset ve Stein Rokkan'ın tipolojisinden yola çıkarsak, "center-periphery" yani 'merkez-çevre (kenar)' bağlamında yapılmıştır. Sayın Erdoğan'ın tabanı 'kenar'dır ve tabanını çok güçlü bir duygusal bağla kendisine bağlamıştır."

Uzman R: "Seçmenle duygusal değil, ekonomik bir bağ kurmuştur. Kuşkusuz, seçmenin küçük bir bölümü duygusal olarak da ekonomik bağın üzerinde bir ilişki içinde bulunabilir fakat seçim ve siyasal tercih tümüyle ekonomik altyapılı bir davranıştır. Gelecek güvencesi ve liderin gelecek güvencesini güvence altına almış olması düşüncesi oy verme güdüsü oluşturur. Ekonomi bozulduğunda her türlü bağ siyasal tercih olarak kaybolur."

Uzmanların 34'ü (%97) Erdoğan'ın seçmenlerle duygusal bağ kurduğunu düşünmektedir. Bir uzman, bu bağın duygusal değil, ekonomik bağ olduğunu ifade etmiş, bu bağın ilk büyük ekonomik krizde kopacağını düşünmektedir. Erdoğan seçmenlerle duygusal bağ kurmuştur. Çünkü var olduğu seçmenin içinden gelmektedir. Erdoğan'ın seçmenin duygularına, endişelerine, kaygılarına, taleplerine ve ihtiyaçlarına son derece vakıf olduğu düşünülmektedir. Erdoğan bu bağı kendisini destekleyen kitlesiyle özdeşleşerek kurmuştur. Vatandaşların kültürel değerlerine uygun davranışlara sahiptir.

Erdoğan ve destekçileri arasında inanç temelli, aynı hayatı ve zorlukları yaşamının getirdiği bir duygudaşlık durumu söz konusudur. Benzer kültürel kodları sahip olmasının getirdiği bir duygusal bağ oluşmuştur. Vatandaşların önemli bir kısmının Erdoğan'la kurduğu özdeşliğe bağlı olarak meydana gelen bir duygusal bağ üzerinde durulmaktadır. Diğer yandan çıkar ilişkisine dayanan, Erdoğan'ın yanında olanların maddi anlamda zenginleşmesine dayalı bir bağ olduğu da düşünülmektedir. Ekonomik göstergelerin eskiye nazaran iyi olmasından kaynaklı bir bağ oluştuğu ve bu bağın ilk büyük ekonomik krizden ortadan kalkacağı da düşünülmektedir. Başka bir açıdan olumsuz bir duygusal bağdan da bahsedilmektedir. Erdoğan'dan haz etmeyen ve ona karşı nefret duyan insanların olması farklı yaşam tarzına, kültürel değerlere ve düşünce biçimlerine sahip olunmasıyla ilişkilendirilmektedir. Erdoğan'ın dönem dönem kritik hatalar yapmasına rağmen, bu duygusal bağ sayesinde hatalarının toplum tarafından tolare edildiği ifade edilmektedir. Halkın önemli bir bölümü Erdoğan'ın kendilerinden biri olması nedeniyle bu yanlışlarının siyaseten kabul edilebilir olduğunu düşünmektedir.

2. Türkiye'deki siyasal kültüre bağlı olarak toplum nasıl bir siyasal liderlik modelini kendisine yakın bulmaktadır?

Uzman T: "Türk toplumunun muhafazakarlığının ise din ekseninde gelişim gösterdiği üzerinde durulmaktadır. Weberyen bakış açısı ile bu kültürel yapı analiz edildiğinde de, Türk siyasal kültürünün yasal-ussaldan daha çok geleneksel ve karizmatik lider yapılarına yönelimli olduğu söylenebilir."

Uzman C: "Tek bir liderlik modelinden bahsetmek doğru olmaz. Halktan biri olmak son derece belirleyici. Halkın taleplerini yerine getirmektedir. Halk kendisini dinleyene prim vermektedir. Partiye çok da bakmaz. Ecevit örneği bunun sağ çizginin dışında da olabileceğini göstermektedir."

Uzman L: "Erdoğan dönüştürücü bir liderdir. Türkiye'de çevrenin dönüşümünü sağlamıştır. Çevre olarak görülebilecek Anadolu insanını dönüştürmüştür. Daha üst bir konuma ulaştırmıştır. Ekonomik açıdan Erdoğan yeni orta sınıflar oluşturmuştur. Türkiye'nin siyasi sosyolojisinde dönüştürücü liderler önemli görülmektedir. Erdoğan karizmatik liderlikle, dönüştürücü liderlik arasındadır."

Uzman H: "Kurumlaşmamış ataerkil topluluklarda liderler şahsileşmektedir. Türkiye'de Atatürkçüler vardır. Menderesçiler vardır. Süleyman Demirel adı, AP'den öndedir. Ecevit tipik bir örnektir. CHP'den ayrıldı ve kurduğu partisini aşan bir liderliği oldu. Ecevit kendisi bittiğinde de partisi de bitti. Dolayısıyla liderlik kavramı, Türkiye'de kurumlaşmış, sevk ve idare eden bir hal yerine karizmatik bir lider tipidir. Erdoğan karizmatik bir liderdir. Ancak eleştiriye açık değildir."

Uzman D: "Türkiye'de karizmatik lider kabul görmektedir. Bazı ülkeler kültürler vardır. Lideri tamamlayıcı olarak görür, bazı kültürel lideri sembolik olarak görür. Bazı kültürler parti organizasyonu ve yapıyı önemser, lideri hiç önemsemez. Oysa Türkiye fizik merkezin etkili olduğu, duygusal toplum modelinin etkili olduğu bir ülke olarak liderin sürüklediği, karizmatik liderlik anlayışı çerçevesinde yaşamaktadır."

Türkiye’de toplumun önemli bir çoğunluğu tarafından kabul edilebilir tek bir lider tipolojisinden bahsetmek mümkün değildir. Halk o gün ki koşullarına göre, farklı liderleri önceleyebilmekte ve mevcut siyasal aktörler arasından bir lidere daha fazla onay verebilmektedir. Siyasal katılıma bağlı olarak halk, farklı siyasal tandanstan figürleri siyasal aktörlüğe taşımıştır. Türkiye’nin siyasal kültürüne bağlı olarak her dönemde ve şartta kabul edilecek tek bir liderlik modelinden bahsedilemez. Ancak uzmanlar Türkiye’de lider odaklı bir siyasal kültürün hakim olduğu konusunda yüzde 100 oranında mutabıktır. Bir uzman dışında diğer tüm uzmanlar Erdoğan’ı bir siyasal lider olarak onaylamaktadırlar. Türkiye’de geçmişten günümüze karizmatik liderlerin ön plana çıktığı belirtilmektedir. Toplumun yapısı itibarıyla çok partili dönemde halkın kendisini dinleyen ve taleplerini alarak bunları yerine getirmeye çalışan aktörleri siyasal liderliğe taşıdığı düşünülmektedir.

3. Recep Tayyip Erdoğan’ın bir siyasal aktörden bir siyasal lidere dönüşmesini siyasal kültürle ilişkili olarak nasıl açıklayabilirsiniz?

Uzman F: “Toplumla devlet arasında güven inşa etti. 2002 öncesinde yıkılan güveni Erdoğan özellikle 2008’e kadar yaptığı hizmetlerle yeniden kurdu.”

Uzman BB: “2000’lerin başında AK Parti ile birlikte yaşanan yüzde 80’lik siyasal tasfiye halkın değişim arzularına umut olmuştur. Konjonktür son derece etkili enstrümandır. Muhalefet partilerinin ve liderlerinin Erdoğan’a alternatif olamaması onu daha da güçlendirmiştir. Uluslararası platformlarda Türkiye’yi küçümsemeye yönelik hamlelere misliyle karşılık vermesi Sayın Erdoğan’ın liderliğinde önemli pay sahibidir.”

Uzman E: “Liderleri bugün kitleler değerlendirir, fakat asıl değerlendirmeyi tarih yapar. Çünkü liderlerin değerlendirilebilmesi için araya zaman girmesi gerekir. Lider, o toplumun yararına mı, zararına mı oldu bunu ancak tarih söyleyebilir. Bazen tartışma yüzyıllar sürer. Liderlik için belirli nitelikler gerekir, şans gerekir ve rakiplerin durumu liderlik değerlendirmesinde bir faktördür.”

Uzman O: “Siyasal lidere dönüşme sürecinde rakiplerinin çok zayıf olmasına bağlıyorum. Ayrıca, siyasal kültürümüz ve sisteminizin 80 sonrası tahrip olmasının çok önemli bir etkisi var.”

Uzman KK: “Erdoğan’ı tanıyanlar onun ‘siyasal aktörken’ de siyasal lider olduğunu bilirler. Dolayısıyla, gençliğinden orta yaşlılığına giden süreçte Erdoğan ‘siyasal aktörlükten’ siyasal liderliğe giden bir yol yürümemiş; liderliğinin olgunlaşma ve tekamül etme süreçlerini sergilemiştir.”

Uzman J: “Erdoğan’ın siyasi pratiği çocukluk yıllarında başlıyor. İlk formasyonu o dönemde alıyor. Siyasi parti kültürünün içinden gelen, o kadar köklü bir siyasi kültürü olan hiçbir lider yok. Bütün gün sahada olmak kolay değil. Sokağı biliyor. Liderler ‘mış’ gibi yapar ama Erdoğan bunun içinde doğmuştur.”

Erdoğan’ın siyaset sahnesine gençlik kollarında çıkması onun siyasetin mutfağını çok iyi öğrenmesini sağlamıştır. Erdoğan’ın İBB Başkanlığı döneminde okuduğu şiir nedeniyle hapse mahkum edilmesinin oluşturduğu mağduriyet kendisi için kritik bir viraj olarak değerlendirilmektedir. AK Parti’nin kuruluşunun ardından siyasal, ekonomik ve toplumsal krizler sırasındaki reaksiyonları ve yönetimi; TSK tarafından yayınlanan e-muhtıraya karşı gösterilen tepki, Erdoğan’ın Davos Ekonomik Forumu’nda Simon Peres’e karşı yaptığı konuşma, Gezi Parkı olaylarındaki tutumları ve 15 Temmuz Darbe girişimindeki açıklamaları ve yönetimiyle Erdoğan bir siyasal lider olarak kabul görmüştür.

Liderleri lider yapan kendilerinden öte toplumdur. 3 Kasım 2002 Genel Seçimlerinde halk Erdoğan’a çok önemli bir fırsat vermiştir. Bunun öncesinde 28 Şubat süreci sonrasında

muhafazakarlar bir lider arayışına girmiştir. 2001 krizi sonrasında ise, Türkiye bütünüyle yeni bir siyasal lider etrafında toplanma ihtiyacı hissetmiştir. Erdoğan'ın da 2002 seçimleriyle beraber bu lider gediğini dolduran isim olduğu düşünülmektedir. Erdoğan kritik ve hayati konularda hep sorumluluk yüklenmiş, karar almış ve bunları birçok baskı ve eleştiriye rağmen uygulamaya koymuştur. Böylece sözcülüğünü üstlendiği kitleleri temsil kabiliyetini güçlendirmiş ve halkla olan özdeşliğini daha üst bir noktaya taşımıştır. Muhalefetin yeni bir lider çıkarmaması, Erdoğan'a bir alternatif sunmaması da Erdoğan'ın liderliğini perçinlemiştir. Diğer yandan Erdoğan'ın topluma sunduğu hizmetler onun liderliğinin kabul görmesindeki en kritik unsurlardan biri olduğu belirtilmektedir. Erdoğan'ın toplumun sosyo-ekonomik açıdan tabanından gelmesi, temsil ettiği insanların sorunlarına çözmeye çalışmasının yanı sıra merkez-çevre ilişkisi açısından çevreyi merkeze taşıması ve çevreye yönetim fonksiyonunda pay vermesi onu liderliğe taşımıştır. Erdoğan'ın Batı'ya çeşitli konularda itiraz etme özgüvenine sahip olması nedeniyle toplumun farklı kesimler tarafından da kendisine kısmi destek verildiği düşünülmektedir.

Alt Amaç Soruları

1. Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasal iletişim kodları nelerdir?

Uzman N: “Medya kullanımı, modern demokrasilerin ve modern siyasi partilerin en önemli haber üretme yayma ve dağıtma alanlarıdır. Liderlik medyatik bir olgu olmaktan çok toplumsal ve siyasal bir olgudur.”

Uzman I: “Doğrudan hitap etmeyi tercih ediyor. Önceden çok büyük hazırlıklar yapılıyor. Siyasal yönelimli vatandaşlara doğrudan mesaj veriyor. Mesajlarıyla insanların zihnini dolduruyor ve başka mesaja yer kalmıyor. Asla kendisini başkasına tanımlatmaz. Kendi tanımını kendisi yapıyor. Başkasının kendisi hakkında bir şey söylemesine izin vermez. Gündemi kendisi belirliyor. Bunu kasıtlı olarak yapıyor”

Uzman II: “Erdoğan'ın siyasal iletişim için kamuoyu araştırmalarına verdiği değer çok önemlidir. Erdoğan, yaptırdığı araştırmalarla halkın doğrularını iyi tespit ediyor, ona göre söylemler geliştiriyor. Bunun yanında etrafında profesyonel bir ekip var, her ne kadar dışarıdan bakıldığında mutlak bir lider gibi görünse de dinleyen, araştıran, ikna olduğunda uygulayan bir lider.”

Siyasal iletişim kodları açısından Erdoğan'ın hitabet yeteneği ön plana çıkmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerindeki değişime ayak uydurduğu söylenebilir. Ancak ekonomik istikrarın bir destekleyicisi olarak siyasal iletişim etkili görülmektedir. Ekonomik istikrarın sarsılması ya da vatandaşların gelir kaybına uğraması durumunda etkili görülen siyasal iletişim niteliklerinin seçmenle etkileşim sağlama açısından geçersiz kalacağı vurgulanmaktadır. Erdoğan'ın medyayı etkili kullandığı dominant bir kanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda medya çok yoğun şekilde kullanılmakta ve bunun stratejik olarak yapıldığı düşünülmektedir. Seçim kampanyalarının vatandaşlarla yüz yüze iletişim kurulması açısından değerli görüldüğü ve Erdoğan'ın da bunu oldukça iyi kullandığı belirtilmektedir. Diğer yandan Erdoğan Cumhurbaşkanı olduktan sonra devlet televizyonunda siyasal liderlerin ve siyasal partilerin yer almasında süre açısından adaletsiz bir dağılım olduğu vurgulanmaktadır. Erdoğan'ın siyasal iletişim açısından seçim kampanyalarında partisinden önde olduğu düşünülmektedir. 2002 seçimlerinden sonra liberalleşme daha ön plandayken, 2010 sonrasında daha yerel ve milli bir dil kullanılmaktadır. Milliyetçi söylemlerde özellikle 2014 sonrasında yoğunlaşma olduğu belirtilmektedir.

2. Seçmenlerin önemli bir kısmı çeşitli kırılmalar ve kriz dönemleri yaşanmasına rağmen Recep Tayyip Erdoğan'ı neden terk etmedi? Toplumun bir kısmında Erdoğan'a yönelik neden bir nefret/karşı duruş oluştu?

Uzman K: “Aslında Erdoğan Türk toplumunda var olan mevcut olan kültür ayrışmasını esas alan, kültür ayrışmasındaki bir kampı temsil eden bir çizgi izliyor. Şimdi bundan vazgeçecek olursa, belki kendi kampı açısından siyasi cazibesini kaybedecektir.”

Uzman L: “Kriz dönemlerini iyi yönetmesi Erdoğan’ı daha önemli hale getirdi.”

Uzman HH: “Erdoğan’a oy veren ve onu lider yapan kesimlerin benimseyeceği ve Erdoğan’la aynı dinamikleri kullanmaya aday başka bir lider çıkmadığı için Erdoğan’dan bir kaçış yok.”

Uzman F: “28 Şubat, Mavi Marmara, Gezi Parkı olayları, AK Parti kapatma davası, Gül’ün Cumhurbaşkanı olması. 2007’den sonra çok şey değişti. 2007’den sonra seçmeni AK Partilileştirdi.”

Uzman H: “Nefretin, karşı duruşun oluşmasının birinci sebebi Türkiye’de Cumhuriyet devrimleri ciddi bir keskin kutuplaşma yarattı. Kültürel kutuplaşma oluşturmıştır. Raymond Around, devrim geçiren toplumlarda çok uzun süreli ciddi kutuplaşmalar olmaktadır diyor. Bizde de devrim geçiren bir ülke olarak kültürel kutuplaşma var. Erdoğan kutuplaşmayı diliyle bunu adeta konsolide etti, keskinleştirdi.”

Erdoğan, Türkiye’nin tamamına seslenmeye çalışıyor, ancak kendi kitlesini de konsolide etmektedir. Bu noktada seçmenlerin tamamının tek bir sebep üzerine odaklanması da mümkün değil. Farklı seçmen gruplarının Erdoğan’ı desteklemekte farklı gerekçeleri olması çok mümkündür. Vatandaşların önemli bir kısmının Erdoğan’a sadık kalmasında ve onu desteklemeye devam etmesinde ekonomik göstergelerin son derece belirleyici olduğu söylenebilir. Ancak genç seçmen kitlesini bunun dışında tutmak gerekiyor. Toplumdaki farklılıklar, yaşam biçimlerinden, sahiplenilen değerlerden ve inanca bakış açısından kaynaklanan ayrılıklar var. Bu bir güç mücadelesine dönüşmüştür ve Erdoğan’ın da bunu seslendirmekten geri durmaması farklı değerlere sahip kitleler arasındaki ilkesel zıtlıkların daha net ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Erdoğan’ın destekçileri üzerinde net bir güven duygusu inşa ettiği düşünülmektedir. Vatandaşların önemli bir kısmının gündelik hayatına dokunan hizmetleri olması nedeniyle Erdoğan’ın toplumun önemli bir kısmında ciddi bir kredisi olduğu düşünülmektedir.

Politikacılar, siyasal kutuplaşmayı son derece normal görmektedir. Kutuplaşma siyasal ve toplumsal olarak ikiye ayrılmaktadır. Erdoğan’ın baskın karakteri, siyaseten güçlenmesi, seçim başarıları ve reform niteliğindeki değişiklikleri gerçekleştirmesi, bizatihi bir karşıtlık oluşturmıştır. Siyasal kutuplaşmanın CHP’nin oylarını da kemikleştirdiği düşünülüyor.

3. Recep Tayyip Erdoğan kişilik, liderlik ve iletişim özellikleri açısından nasıl bir izlenime sahiptir?

Erdoğan’ın olumlu ve olumsuz özellikleri, ‘Erdoğan’ın İzleniminin Tanımlanması’ başlığında kapsamlı şekilde yer almaktadır. Erdoğan’ın liderliğindeki olumsuz nitelikler açısından toplumda ikilik çıkarabilecek konuları çekincesiz bir şekilde dile getirdiği düşünülmektedir. Belli dönemlerde hırçın ve uzlaşmasız bir görüntü vermesi Erdoğan adına negatif bir durum oluşturmaktadır. Farklı dönemlerde söylemindeki keskinlik, kutuplaştırıcı ifadeler, ‘tek adam’ psikolojisi, farklı siyasal görüşte olan kesimleri de kucaklayabilecek enginliğin varlığını duyumsatamaması, 21. yüzyıl siyasal paradigmasına uygun çoğulcu perspektifi ifadelerinde taşıyor olmakla birlikte, AK Parti ekibi ile birlikte reel politikaya yansıtılmasında başarılı olunamaması gösterilebilir.

4. Recep Tayyip Erdoğan’ın meşruiyet kaynağı nedir/nelerdir? Erdoğan’ın genelde toplum üzerinde özelde ise, destekçileri üzerinde nasıl bir otoritesi vardır?

Uzman K: “Sn. Cumhurbaşkanı otoritenin meşruiyetini rasyonel hukukiden daha çok karizmatığe kaydırmıştır. Kendi şahsi otoritesini esas alan bir yaklaşımı benimsemiştir.

Seçimle gelmesi elbette önemli (bu rasyonel hukukidir), seçimle gelmesi meşruiyet kaynağıdır.”

Uzman H: “Seçim sandığı Erdoğan’ın meşruiyet kaynağıdır.”

Uzman M: “Erdoğan 2000’lerin başından itibaren milli irade (Rousseau’nun kolektif irade, Fransızların volonte general diye adlandırdıkları) temeline dayanarak siyasal meşruluğunu ileri sürmektedir.”

Uzman J: “Saddam da sürekli sandıktan yüzde 98’le çıkıyordu, iktidar olurdu. Bunu sadece sandığa bağlamak doğru değildir. Bunu 15 Temmuz’a bağlamak doğrudur. Elinden silahı olmadan sokağa çıkın diyebilen bir lider. Başka bir lider bunu söylese bakalım kim sokağa çıkacak. Yani bu yüzden meşruiyetini, inancından imanından, büyük fikrinden, kendi bireysel vasıflarından alır.”

Uzman L: “Erdoğan’ı destekleyen halk, onun yanında durarak statüsel bir güçlenme yaşayacağını düşünmektedir. Erdoğan’ın yanında duran orta sınıf güçlenmekte, alt sınıf ise yükselmektedir.”

Erdoğan’ın hem siyasal hem de toplumsal meşruiyeti vardır. Siyasal meşruiyeti sandık başarısından gelmektedir. Toplumsal meşruiyeti de duygusal bağ ile sağlamıştır. Erdoğan’ın siyasal iktidarını korumasını ve büyütmesini de seçim başarıları sağlamaktadır. Ancak Weberyen anlamda toplumsal meşruiyet seçim başarısından da önemli görülmektedir. Diğer yandan Anadolu’da oluşan sermaye birikimi de Erdoğan’ı ciddi şekilde desteklemektedir. Ayrıca 2011 sonrasında doğrudan Erdoğan’ı destekleyen medya organları da ortaya çıkmıştır. Muhafazakar çevreler geçmişte hiç olmadığı kadar örgütlü sivil toplum kuruluşları oluşturmuştur. Bu STK’lar da Erdoğan’a ve politikalarına çeşitli şekilde destek vererek baskı grupları meydana getirmektedirler. Farklı düşünce kuruluşları ve üniversiteler de Erdoğan’a, söylemlerine ve faaliyetlerine örtülü ya da doğrudan sahip çıkarak Erdoğan’ın meşruiyet alanını genişletmektedirler. Erdoğan’ın toplumun geneli üzerinde net bir siyasal lider algısı olduğu düşünülmektedir. Uzmanların yüzde 94’ü Erdoğan’ı özgün bir lider olarak görmektedir.

5. Recep Tayyip Erdoğan’ın günümüzdeki diğer liderlerden farkları nedir/nelerdir? Erdoğan kendisini siyasette nasıl konumlandırmaktadır?

Uzman FF: “Takipçilerini peşinden sürükleyici bir etkisi söz konusudur. Siyaset sahnesinde son derece özgüvenli bir hareket tarzı sergilemektedir.”

Uzman Y: “Öznel olarak muhafazakar ancak uygulanan ekonomik politikalar ile liberal.”

Uzman EE: “Siyasette kendisini seçimle gelen milli iradenin temsili olarak konumlandırmaktadır.”

Erdoğan, siyasete kutsal bir anlam (dava) yüklemektedir. Politikaya Hakk’a hizmet olarak bakmaktadır. Halkla olan iletişimini de sevda olarak tarif etmektedir. Diğer liderlerden daha cesur ve karardır. Siyasetin her kademesinde bulunması, gençlik kollarında bayrak asmaktan cumhurbaşkanlığına yükselmesi onu mevcut liderlerden ve geçmişteki liderlerden farklı ve özgün kılmaktadır.

Dünyada artık liderler partiler üstü bir konuma sahip. Günümüzde liderlik çağı (leadership era) yaşanmaktadır. Erdoğan bu süreçte yerel ve milli bir duruş sergilemektedir. Söylemsel açıdan bunu hem iç hem de dış politikada kullanmaktadır. Erdoğan siyasal iktidarında yereli ve globali birleştirmektedir. Bu nitelikler onu diğerlerden ayırmaktadır. Karizmatik liderlerde halktan kopuk olma durumu yaşanabilmektedir. Ancak Erdoğan’da böyle bir durum yoktur, aksine halkla iç içedir. Seçmenleriyle organik bir bağ vardır. Erdoğan

diğer liderlerden farklı olarak, artık onun ‘Global Lider’ referansı vardır. Kararlı ve cesur olması, sözlerinden geri adım atmaması ve sonuna kadar işlerin, sözlerin ve icraatların takipçisi olması onu farklı kılmaktadır.

6. Recep Tayyip Erdoğan’ın siyasal hikayesinin en önemli dinamikleri nelerdir? Sizce Erdoğan’ın liderliğinde geçmişinin, ailesinin ve muhalefet kültürünün/liderlerinin ne gibi bir rolü vardır?

Uzman Z: “Recep Tayyip Erdoğan’ın siyasal hikâyesini, aslında 1980 sonrası Türkiye siyasetinin yaşadığı değişim ve dönüşümün hikâyesi olarak görmek mümkündür.”

Uzman CC: “Sayın Erdoğan’ın geçmişinde parti teşkilatlarından yetişmesinin, halkın sürekli içerisinde olmasının, belediye başkanlığı yapmasının önemli bir rolü olduğunu düşünüyorum. Geçmişteki liderlerin yaptığı hataları yapmamaya çalışmıştır.”

Uzman G: “Ailesi de davanın parçası ve destekçisi.”

Uzman B: “İyi bir muhalefet olsaydı, muhalefette karşısında bir lider olsaydı, hem cumhurbaşkanının hem AK Parti’nin performansı yükselebilirdi. Bu olmadığı için kendi kendini eleştirmek zorunda kalmıştır.”

Erdoğan geçmişinde ciddi anlamda dışlanmış ve toplumda öteki konumuna sürüklenmiştir. Bu konumu onun gibi yaşayan, düşünen, inanan insanlar da yaşamış ve hissetmiştir. Bu nedenle Erdoğan, siyasal geçmişinde de hayatında da mağduriyetler yaşamıştır. Toplumun önemli bir kısmı da kendisini Erdoğan’ın hikayesiyle özdeşleştirmektedir. Erdoğan’ın ailesi, eşi ve çocukları hep yanında olmuştur. Erdoğan’ın bütüncül bir aile imajı çizdiği düşünülmektedir. Erdoğan’ın kişisel geçmişinin halkın bir bölümüyle bütünleşmesini sağladığı belirtilmektedir. Erdoğan’ın siyasal kariyerinde parti teşkilatlarında yer alması, siyasetin her kademesinde görev yapması onun politikayı ve toplumu okuması açıdan mevcut siyasal liderde olmayan bir beceriye sahip olmasını sağladığı vurgulanmaktadır. Toplumun bir kısmı da keskin bir şekilde net olarak Erdoğan’ın eylemlerine ve politikalarına karşı ilkesel bir karşı duruş sergilemektedir. Muhalefetin Erdoğan’a alternatif üretememesi liderlik sürecinde Erdoğan’a avantaj sağladığı düşünülmektedir.

7. Toplumda farklı görüşlere sahip bireyler Recep Tayyip Erdoğan’a nasıl bir anlam yüklüyor? Sizce Erdoğan’ın vatandaşlarda nasıl bir imajı var?

Uzman P: “Kendi seçmeni ile iyi, toplumun diğer yarısıyla olumsuz bir ilişki içerisinde.”

Uzman JJ: “Recep Tayyip Erdoğan’ın süreci zorlayan, sonuna kadar takip eden, her türlü seçeneği deneyen liderlik yaklaşımı, yurt içinde projeci, uygulamacı, sorun çözücü ve ekonomik atılımların taşıyıcısı bir lider algısı, dış politikada tamamen iflas etmiş, Ortadoğu’da çıkmaz bir sokağa Türkiye’yi sokmuş, tüm komşularıyla kavgalı bir lider algısı ile adeta yer değiştirdi.”

Uzman DD: “Erdoğan imajı toplum algısında siyah ve beyaz olarak çizilmiş. Sevenler kahraman ve önder, sevmeyenler ise fazla otoriter görmekte.”

Uzman GG: “Bazı vatandaşlar kendisini kendilerinden biri olarak görürken, bazıları da tam tersi bir pozisyonda olabilir. Kendinden görme sosyo-kültürel olabileceği gibi dini nedenlerle ilgili de olabilir.”

Uzman HH: “Bir kısım hayranlık derecesinde yanında, bir kısım ise ölümünü isteyecek derecede karşıt. Ancak bunlar çok geniş bir kesim değil. Genel olarak muhalifleri bile bazı konulardaki başarılarını takdir ederken, en yakınında olduğunu söyleyenler veya öyle görünenler arasında da çok sıkı eleştiri yapıp, hatalarını konuşmaktan çekinmeyenler var.”

Uzman LL: “Çok seven ile hiç sevmeyen arasında farklı duraklar var.”

Çok net bir şekilde vatandaşların bir kısmı Erdoğan'ı desteklerken diğer kısmı ona karşı açıktan tavır almaktadır. Vatandaşın Erdoğan'a bakışı aşk ve nefret döngüsünde farklı durakları olan yol olarak değerlendirilebilir. Erdoğan'ın AK Parti'yi 'tek adam' hüviyeti ile yönettiği yönünde görüşler sıklıkla dillendirilmektedir. 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçiminden sonra bu durumun daha da belirginleştiği yorumları yapılmaktadır. Erdoğan'ın kendisine oy vermeyenlerin ve desteklemeyenlerin bir bölümünün de onu siyasal lider olarak gördüğü düşünülmektedir. Halkın sosyo-ekonomik açıdan orta ve alt kesimi Erdoğan'ı kendilerinin temsilcisi olarak görüyor. Bu kitle Erdoğan'a bastırılmış, sindirilmiş insanların kararlı, sözünü sakınmayan ve meydan okuyan lider anlamı yüklemektedir.

8. Recep Tayyip Erdoğan uluslararası basında nasıl bir izlenime sahiptir?

Uzman M: "2002 – 2011 yılları arasında Erdoğan da AKP de yabancı basında Türkiye için de başta Orta Doğu olmak üzere, Avrupa ve dünyanın başka coğrafyalarında yaşayan geniş Müslüman toplulukları için de gelişen bir liberal demokrasi partisi ve lideri olarak algılanmaktaydı. Ancak 2012 ve özellikle 2013'ten sonra giderek illiberal demokratik bir lider ve parti ve son yıllardaysa otoriterleşen ve yolsuzluk içinde bir parti ve lider algısı uluslararası basın ve medyada son derece sık vurgulanır hale gelmiş gibi görünmektedir."

Uzman C: "Batı dünyası geçmişte olduğu gibi karşısında dediklerini yapan, uysal Müslüman lider göremediği için Erdoğan'a olan bakışını değiştirmiştir."

Uzman A: "Batı'ya uymayan bir liderlik profili var. Batı dünyası kendi kodlarına uymayan liderleri dışlar. Ancak onlar gibi olursan hayatta kalabilirsin. Ve bizim gibi insanlar için onların bakış açısına göre çıkılabilecek en yüksek nokta onların seviyesidir. Sayın Erdoğan da bunu kabul etmediği için Batılılar için ters bir lider."

Uzman E: "Batı basını, başka toplumlara belirgin ve uzun süreli formüllerle ya da çerçevelerle bakar. Gezi'ye kadar Erdoğan, Batı'nın gözünde çok olumlu bulunan bir liderdi. Onların deyişi ile, seküleristlerin baskısı altında kalmış, Avrupa Birliği aday Türkiye'yi özgürleştiren Müslüman demokrat lider olarak tanımlanıyordu. "Müslüman"la "demokrat"ın bir araya gelmesi, onlar için çok önemliydi. AB üyeliğini istiyor, Kıbrıs sorunun çözülmesindeki milliyetçi askerlerle mücadele ediyor. demokratik talepleri var diye alkışlanıyordu."

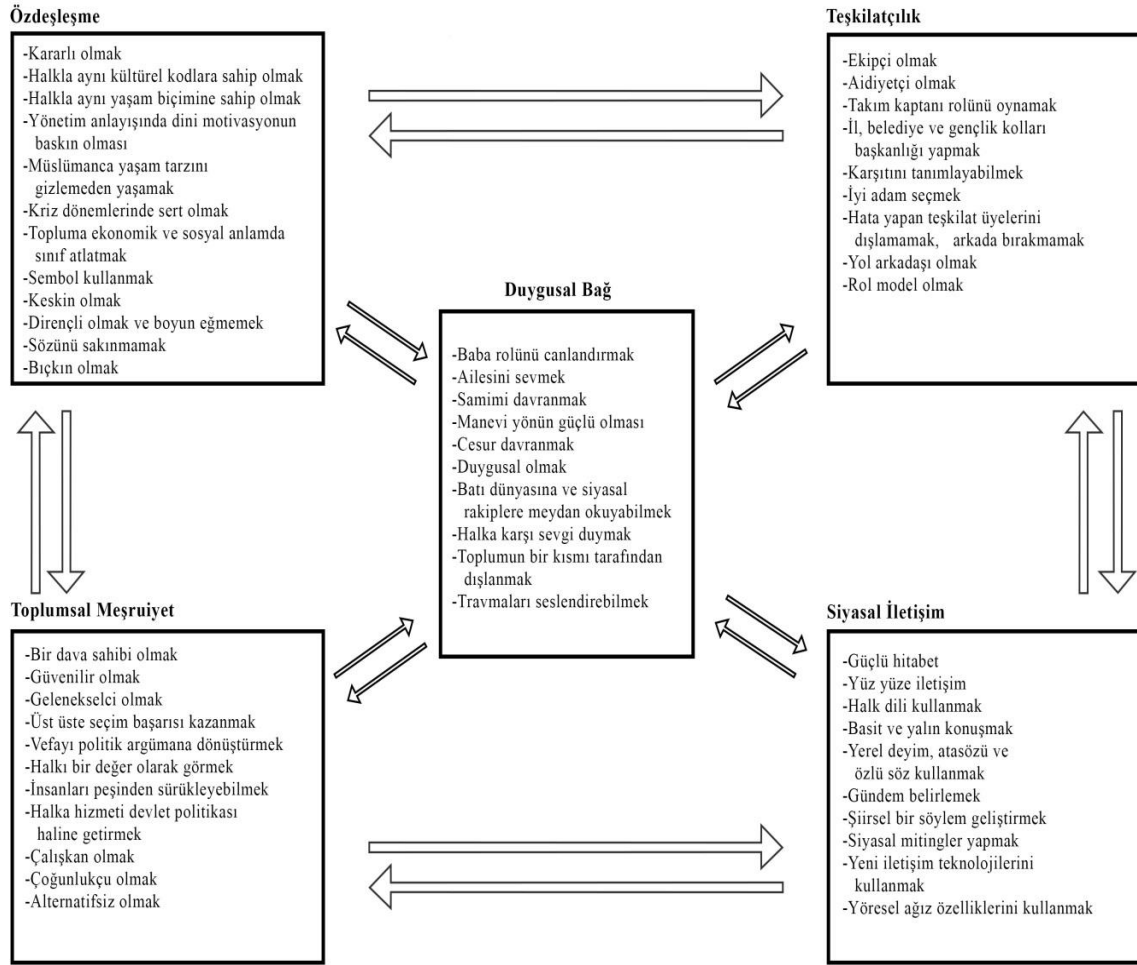
Erdoğan'ın hem Batı medyası hem de diğer uluslararası medya kuruluşları tarafından çok yakından takip edildiği söylenebilir. Erdoğan'ın uluslararası basındaki izlenimini coğrafi ve zamansal açıdan değerlendirmenin doğru olacağı vurgulanmaktadır. Ortadoğu'da, Türkiye Cumhuriyetler'de ve Kuzey Afrika'nın büyük bölümünde Erdoğan pozitif bir izlenime sahiptir. Batı medyasının çok büyük bölümü ise, ülkelerinin dış politika stratejilerine bağlı olarak Erdoğan'a otoriter ve diktatör gibi sıfatlar yakıştırarak onun meşruiyetini gölgelemeye çalıştığı belirtilmektedir. Zamansal açıdan bakıldığında 2011'de Erdoğan Time dergisine kapak olan 5. Türk siyasal lider olmuş ve Erdoğan, Müslüman ülkelere örnek siyasal lider olarak sunulmuştur. 2011 sonrasında ise, Batı medyasının Erdoğan'a bakışının Erdoğan'ın kendi politikalarını belirlemesi sebebiyle değiştiği vurgulanmaktadır. Batı medyasında Erdoğan'ın otoriter bir lider olarak lanse edildiği düşünülmektedir. Özellikle Alman medyasının Erdoğan'a karşı net bir şekilde tavır aldığı altı çizilmektedir. Gazetecilerin göz altına alınması ve tutuklu olarak yargılanmaları Batı medyası tarafından Erdoğan hakkında negatif bir izlenim oluşmasında en yoğun şekilde kullanılan enstrümanlardır. 15 Temmuz darbe girişimi sürecinin ardından özellikle Batı dünyasında Erdoğan'a yönelik negatif yaklaşımlar ağırlık kazanmış ve medya Erdoğan'a doğrudan otoriter bir imaj çizme yönünde eğilim göstermiştir. Bu durumun temel nedeni olarak, Erdoğan'ın Batı'nın dayattığı normları ve politikaları benimsemek yerine kendi kurallarını koyan ve kendi siyasetini uygulayan bir lider olması gösterilmektedir.

Siyasal Liderlikte ‘Erdoğan Tarzı Liderlik’

Çalışma neticesinde siyasal liderlikte ‘Erdoğan tarzı liderlik’ modeli ortaya çıkmıştır. ‘Erdoğan tarzı liderlik’, liderlik literatürüne bir yenilik olarak sunulmaktadır. Lideri lider yapan başat faktör, liderin niteliklerinden öte, toplumun o kişiye yüklediği anlam, verdiği destek ve konjonktürel gelişmelerdir. Bu üç unsura Türkiye ölçeğinde baktığımızda liderlik nitelikleri ekseninde siyasal kültür dinamikleriyle ortaya bir liderlik yaklaşımı çıkmaktadır. Bu yaklaşım, siyasal liderlikte ‘Erdoğan tarzı liderlik’ olarak tanımlanabilir. Erdoğan’ı lider pozisyonuna toplum taşımıştır. Siyasal liderlikte ‘Erdoğan tarzı liderlik’; siyasi parti teşkilatının içinden gelmek, parti teşkilatının her kademesinde görev yapmak ve bu kademelerde başkanlık görevini üstlenmek, temsil ettiği kitlenin büyük kısmıyla benzer geçmişe sahip olmak, lider ve halk arasında özdeşleşme inşa etmektedir. Bu modelde toplumsal meşruiyetin diğer meşruiyet kaynaklarından daha önde olduğu bir yaklaşım benimsenmektedir.

‘Erdoğan tarzı liderlik’, hizmet odaklı olması nedeniyle hizmetkar liderlik modeliyle kısmi benzerlikler taşımaktadır. Weber’in otorite tipolojisinde toplumsal meşruiyeti öncelenmektedir. Tarafımızdan geliştirilen liderlik modelinin de beş temel ayağından birini toplumsal meşruiyet oluşturmaktadır. Geliştirilen ‘Erdoğan tarzı liderlik’ yaklaşımını diğer liderlik türlerinden ayırdığı en belirleyici unsur ‘duygusal bağ’dır. ‘Erdoğan tarzı liderlik’ Türkiye’nin kendine has siyasal kültürü ve dinamikleri bağlamında tasarlanmıştır. Bu liderlik tarzı Şekil 1’de betimlenmektedir. Bu nitelikler aynı zamanda Erdoğan tarzı liderliği diğer ulusal ve uluslararası liderlerden ve liderlik tipolojilerinden ayırmaktadır. Bu liderlik tarzı araştırmanın sorunsalı olan “Türkiye’deki siyasal kültüre bağlı olarak toplum nasıl bir siyasal liderlik modelini kendisine yakın bulmaktadır?” konusuna da cevap niteliği taşımaktadır. Şekil 1’de belirtilen liderlik tarzı, araştırma sonucunda tarafımızdan oluşturulmuştur. Erdoğan tarzı liderlik aynı zamanda “Türk Tipi Siyasal Liderlik” olarak da adlandırılabilir.

Araştırma sonucunda, Erdoğan’ın seçmenle duygusal bağ kurduğu ve toplumsal meşruiyetini ve seçmen sadakatini bu bağla sağladığı belirlenmiştir. Türkiye’de geçerli olabilecek bir veya birden çok siyasal liderlik modelinin olmadığı tespit edilmiştir. Dönemin koşulları, toplumun beklentileri ve liderin niteliklerinin örtüşmesiyle halkın büyük çoğunluğundan onay alabilecek bir liderlik modeli ortaya çıkmaktadır. ‘Erdoğan tarzı liderlik’ siyasal liderlikte; cesur, kararlı, çalışkan, inandığı gibi yaşamayı kamusal alanda meşrulaştıran, muhafazakar-seküler barışmasını henüz sağlayamamış, siyasal iletişimi stratejik biçimde kullanan, teşkilatçı, liderliği kabul gören fakat gücü tek odakta toplayan, hoşgörü konusunda eksiklikleri olan bir dönüşümsel ve hizmetkar liderlik tarzını temsil etmektedir. Bu yaklaşımda halkın oldukça geniş bir kesiminin beklentilerinin siyasal iktidardaki temsilcisi olan Erdoğan’ın vizyonu ve icraatlarıyla örtüşmesi, bunun Erdoğan’ın parti teşkilatını efektif şekilde yönetmesiyle birleşmesinden doğan sinerji Erdoğan’ı farklılaştırmıştır. Bu noktada Türkiye’nin siyasal kültürünün Erdoğan’ın liderlik modelinin işlemesine uygun zemine sahip olması kritik öneme sahiptir. ‘Erdoğan tarzı liderlik’ yaklaşımı Türkiye ölçeğinde toplumun önemli bir kısmı tarafından meşru kabul edilen bir liderlik tarzı olarak gözükmektedir, ancak bu model Hollanda’da ya da İskandinav ülkelerinde liderleri farklılaştırmak için geçersiz kalacaktır. Çünkü bu liderlik tarzının başarılı olabilmesi için siyasal kültür, konjonktür ve muhalefetin siyaset anlayışının Türkiye’yle benzerlik taşıması gerekmektedir.

Şekil 1: Erdoğan Tarzı Liderlik

Erdoğan'ın destekçileriyle arasındaki ilişki sosyal psikolojik açıdan benimseme, özdeşleşme ve itaat aşamaları üzerinden açıklanabilir. Kamuoyunun lideri benimseme sürecinde akıl ön plandadır. Özdeşleşme sürecinde duygusal bağ devreye girerken, itaat aşamasında kitlenin önemli bir kısmı, Erdoğan'ın halkı için en doğru kararı vereceğine inanmaktadır. 'Erdoğan tarzı liderlik' liderlik kabiliyeti açısından sözlü kültürden yoğun şekilde yararlanmaktadır. Konuşmalarında, şiirler okumakta, şarkı sözlerine, atasözlerine, deyimlere, yerel deyişlere yer vermektedir. Bu yaklaşımda milli duygulara seslenilmektedir. Erdoğan, liderlik nitelikleri ve uygulamaları açısından kendisini destekleyen kitleyle özdeşleşmekte ve bütünleşmektedir. Erdoğan'ın liderlik tarzı insanları politize ve mobilize etmektedir. Lider siyasal kültürden etkilenirken siyasal kültürü de kısmen şekillendirebilmektedir. Erdoğan'ın liderlik tarzı kültürü etkilerken aynı zamanda biçimlendirmektedir.

Sonuç

Tarihe yön veren en önemli liderlerin, ülkelerinin ve dünya siyasal tarihine geçen liderlerin hem kendi dönemlerinde hem de sonraki yıllarda sert ve otoriter olma eleştirileriyle karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Fatih Sultan Mehmet, Mustafa Kemal Atatürk, Margaret Tacher, Vlademir Putin gibi yeni bir açılım yapan, radikal değişiklikler gerçekleştiren, farklı alanlarda reformlar yapan liderler eylemlerini ve politikalarını gerçekleştirirken yönettikleri toplumun bir kısmını memnun etmiş ve bir kesim tarafından benimsenmiş, diğer taraftan toplumun bir kısmını ise, mutsuz etmiş ve onlar tarafından kabul görmemiştir. Siyasal

liderliğe bir kutsiyet atfetmek ve liderliği fetişleştirmek demokrasi perspektifini zora sokmakta ve temsilin tek bir kişi üzerinde gerçekleşmesi çoğulcu yaklaşımı ve katılımcı demokrasiyi yıpratmaktadır. O nedenle modern demokrasilerde liderler, uygulamalar ve istikrar açısından hayati öneme sahip olsalar da vazgeçilmez değildirler.

Derinlemesine görüşme tekniğiyle yapılan ve Recep Tayyip Erdoğan örneği üzerinden Türkiye'ye özel bir siyasal liderlik modeli geliştirmek amaçlayan bu araştırma sonucunda, Erdoğan'ın Türkiye'nin siyasal kültürü zemininde liderlik nitelikleri başat faktör olmak üzere, konjonktürel gelişmeler ve kriz dönemlerinin etkisiyle toplumun büyük bir kısmının Erdoğan'a yüklediği anlam ve Erdoğan'ın sahip olduğuna inanılan özelliklere bağlı olarak siyasal iletişimin de etkisiyle Erdoğan'ın kült bir siyasal lider olarak siyasi tarihte yerini aldığı görülmektedir. Sonuç olarak, 'Erdoğan tarzı liderlik' sahip olduğu nitelikler ve uygulamalar doğrultusunda bir kült liderlik yaklaşımı olarak değerlendirilmektedir. Erdoğan'ın liderlik niteliklerinin ve uygulamalarının kendine özgü olduğu tespit edilmiştir.

Erdoğan'ın kendisini destekleyenlerle güçlü bir duygusal bağ kurduğu hakem niteliğindeki uzmanların %97'si tarafından onaylanmıştır. Bu duygusal bağ; destekçileri ve sevenleri tarafından olumlu bir duygusal ilişkidir, ancak Erdoğan'a ilkesel olarak karşı çıkanlar, politikalarını ve kendisini benimsemeyenlerde olumsuz bir duygusal bağ kurduğu düşünülmektedir.

Erdoğan, söylemleri, hedefleri ve icraatlarıyla halkı inandırmakta, halka güven vermekte, siyasi rakiplerine meydan okumakta ve kendini çekici kılmaktadır. Diğer yandan Erdoğan'ın söylemlerinde kendisini destekleyen kitlenin geçmişte yaşadığı negatif tecrübeler ve zorluklara atıfta bulunarak o dönemlerdeki hatıraları vatandaşların zihninde canlı tutmaya çalışması açısından da Shamir'in Karizmatik Benlik Kuramını da kısmen karşıladığı görülmektedir. Merkez-çevre (centre-periphery) ilişkisi halk ve elit ayrımı ile somutlaşmıştır. Erdoğan, kendisi çevre olarak tabir edilen toplumsal kesimden gelmektedir. Merkez-çevre sınıflandırması bağlamında 'çevre'de konumlandırılan vatandaşlar Erdoğan'ın seçim başarısını, elde ettiği siyasi gücü ve bulunduğu konumu kendilerininmişçesine sahiplenmektedirler. Çünkü toplumda rasyonel mesajların bir karşılığı olduğu gibi duygusal mesajların etki gücünün daha önemli olabileceği yadsınamaz bir gerçektir. Erdoğan'la kendisini özdeşleştiren kitleler Erdoğan'ın, kendilerini 'merkez'e taşıdığını, yönetim fonksiyonunda görev verdiğini düşünmektedirler. Bu nedenle Erdoğan'a karşı bir sadakat oluştuğu söylenebilir. Literatürdeki liderlik yaklaşımları incelendiğinde Türkiye'nin siyasal kültür özellikleri kapsamında cumhuriyet tarihi boyunca karizmatik liderlerin ön plana çıktığı görülmüştür. Erdoğan açısından liderlik modeli ekseninde iki liderlik tipinin birleşmesiyle Erdoğan, dönüşümsel ve hizmetkar lider olarak değerlendirilebilir. Siyasal iktidarını inşa ettiği süreçteki ekonomik, sosyal ve yönetsel reformlar dönüşümselliğini, hizmet ve proje odaklı siyaset felsefesi de hizmetkarlığını temsil etmesi nedeniyle Erdoğan, bu iki modelin kesişim noktasında yer almaktadır.

Erdoğan'ın liderlik sürecinde yeterli sonucu alamadığı en kritik konunun eğitim olduğu söylenebilir. Erdoğan, birçok alanda uzun süre aynı bakanlara görev vermesine rağmen Milli Eğitim Bakanlığında yaklaşık 15 yıllık siyasal iktidarı sürecinde 5 farklı bakanla çalışmış, eğitim sisteminde sürekli olarak yeni değişiklikler yapılmış ve bir istikrar oluşturulamamıştır. 2002-2017 arasındaki süreçte muhalefet partileri Erdoğan'ın siyaset tarzı ve üslubuna alternatif oluşturma, ülke yönetiminden memnun olmayan vatandaşların taleplerini yerine getirme ve farklı bir siyasal duruş geliştirme konularında pasif kalmışlardır. Diğer yandan muhalefet partilerinin genel başkanlarının Türkiye'ye alternatif bir lider olma noktasında geri planda kalması, Erdoğan'ın siyasal iktidarını güçlendiren gelişmeler olmuştur. Ayrıca muhalefetin siyaset felsefesini ağırlıklı olarak iktidarın yaptıklarını eleştirme üzerine kurması, buna karşılık vatandaşlara yeni bir siyasal vizyon sunma noktasında çok da üretken

olmaması hizmet ve proje bazında Erdoğan'ın daha kolay gündem oluşturmasına zemin hazırlamıştır.

Siyasal liderlik nitelikleri ve uygulamaları açısından şu hususlar göz önünde tutulmalıdır; Erdoğan'ın özellikle yüz yüze iletişime daha fazla önem vermesi, vatandaşlarla büyük oranda kurduğu duygudaşlığı daha da geliştirmesi ve vatandaşların sadakatini güçlendirmesi yararlı olacaktır. Weberyen anlamda Erdoğan'a olan desteğin oluşması, devam etmesi, güçlenmesi ve kopmaması – tüm krizlere ve olumsuzluklara rağmen - halkın önemli bir kısmı tarafından meşru görülmesiyle ve benimsenmesiyle yakından ilişkilidir. Weberyen açıdan Erdoğan, öncelikle 1994 Yerel Seçimleriyle ulaştığı yasal-ussal otoritesini 2002 seçimleriyle daha üst mertebeye taşımıştır. 2003'te Başbakanlığa gelmesiyle yasal-ussal otoritesini, karizmatik otoritesiyle geniş kitlelere yaymış ve seçim başarısından daha önemli olarak toplumsal meşruiyeti artırarak hem yasal-ussal otoriteye sahip olmaya devam etmiş hem de karizmatik otoritesini geçen zaman içinde sağlamlaştırmıştır. 1994 Yerel Seçimlerinden 2017'ye kadar siyasette görünürlüğü hep korumuş ve vatandaşlarla kurduğu duygusal bağ, siyasi kabiliyeti, siyasi vizyon sunması, bireylerin ona yüklediği anlam, halkın onda var olduğuna inandığı nitelikler Erdoğan'ın karizmatik otoritesini inşa etmiştir. Bu otorite onun liderliğinin kaynağıdır. Weber'in geliştirdiği otorite tiplerinde asıl olan meşruiyet ölçüsüdür. Erdoğan'ın meşruiyet kaynağının halk olması onun en güçlü yönüdür. Erdoğan, kazandığı seçimlerle orantılı olarak sarsılmaz bir meşruiyet kaynağı ile liderliğini ve liderlikteki istikrarını sürdürmüştür. Jung'un arketipleri bağlamında destekçilerinin önemli bir kısmı Erdoğan'a 'kahraman' misyonu yüklemekte ve bu 'kahraman' arketipinin Erdoğan'ın liderliğinde var olduğuna inanmaktadır. Erdoğan'ın liderliğine ve siyaset felsefesine ideolojik bakımdan karşı duranlara göre arketipsel anlamda Erdoğan, 'asi' arketipine karşılık gelmektedir. Bu nitelikler ve davranışsal yaklaşım Erdoğan'ı diğer liderlerden farklı kılmaktadır. Bu çalışmada ortaya çıkan bulgulara, sonuçlara ve siyasal liderlik tarzına bağlı olarak halkın liderlik algısını ve tasvip ettiği liderlik tarzlarını ortaya koyacak nicel çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

- Akdur, R. (2014). *İktidar, güç ve otorite*. Erişim tarihi 22 Ocak 2017
<http://www.ilk-kursun.com/haber/170422/prof-dr-recep-akdur-iktidar-guc-ve-otorite/>
- Araoz, C. F. (2011). *Doğru kararlar, doğru liderler* (Ö. Tüzel Akal Çev.). İstanbul: Boyner Yayınları.
- Çapcıoğlu, İ., Şahin, C. M. & Erdoğan, N. (2010). Max Weber sosyolojisinde karizmatik otorite ve dini liderlik. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(2), 51-76.
- Çelik, İ. (2013). Liderlik. (S. Gültekin Ed.), *Organizasyon teorileri*, (ss. 209-252). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Çiftçi, A. & Yılmaz, N. (2013). İbn Haldun'un siyaset teorisi ve siyasal sistem sınıflandırması. *Turkish Studies*, 8(7), 83-93.
- Dağ, İ. & Göktürk, T. (2014). Sınıf yönetiminde liderlik ve liderliğin sınıf yönetimine katkıları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 27, 171-184.
- Demir, O. Ö. (2009). Nitel araştırma yöntemleri. (K. Böke Ed.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (s. 287-318). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Eraslan, L. (2006). Liderlikte post-modern bir paradigma: dönüşümcü liderlik. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-32.

- Ergil, D. (1986). Muhafazakar düşüncenin temelleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 41(1), 269-292.
- Gazali, İ. (2004). *Devlet başkanına öğütler*. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Gordon, T. (2013). *Etkili liderlik eğitimi*. (O. Aytolu, Çev.). İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Heywood, A. (2013). *Siyaset*. (B. B. Özipek., A. Yayla., B. Seçilmişoğlu., Z. Kopuzlu., M. Yıldız & B. Şahin, Çev.). İstanbul: Adres Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2006). *Yeni insan ve insanlar* (Genişletilmiş 10. baskı). İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kellerman, B. (2008). *Kötü liderlik* (F. Kahya, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kouzes, J. & Posner, B. (2014). *Olağanüstü liderlik* (M. Benveniste, Çev.). İstanbul: Mediacat.
- Közleme, O. (2013). Liderlik, siyasal otorite tipleri ve karizma. *Toplum Bilimleri*, 7(13), 239-250.
- Machiavelli, N. (2016). *Prens*. (K. Atakay, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Özbudun, E. & Hale, W. (2010). *Türkiye’de islamcılık, demokrasi ve liberalizm AKP olayı*. (E. Özbudun & K. Göksel, Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.
- Mencütekin, M. (2006). Karizmaya giriş: Modifikasyon, Weber ve sonrası. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(4), 47-62.
- Özev, M. H. (2016). *Meşruiyet kavramının dönüşümü*. Erişim tarihi 22 Aralık 2016 bisav.org/Files/yayinlar/makaleler
- Özdemir, G. (2014). The relationship between authority and legitimacy in Turks from a Weberian perspective. *Journal of Academic Inquiries*, 9(2), 69-90.
- Özipek, B. B. (2011). *Muhafazakarlık*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sennett, R. (2014). *Otorite*. (K. Durand, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- TDK. (2018). *Lider ve liderlik*. Retrieved 11 Ocak 2018 from <http://www.tdk.gov.tr/>
- Yavaşgel, E. (2002). Çağdaş yönetimlerde stratejik liderlik vizyonunun ilk koşulu; gelecekle uyumlu olmak/eğişimi yönetebilmek, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, 15, 377-392.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, M. (2002). Liderlik yaklaşımları ve Türk kamu yönetiminde liderlik araştırmaları. *Türk İdare Dergisi*, 435, 221-246.
- Weber, M. (2005). *Bürokrasi ve otorite*. (H. Bahadır Akın, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Wofford, J. C. (1999). Laboratory research on charismatic leadership: Fruitful or futile. *Leadership Quarterly*, 10(4), 523-529.